

Sirovátka, Oldřich; Šrámková, Marta

Lidové vyprávění

In: Jeřábek, Richard. *Proměny jihomoravské vesnice : (národopisné studie z Brumovic)*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1981, pp. 119-152

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121788>

Access Date: 08. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LIDOVÉ VYPRÁVĚNÍ

Prameny

Výklad o lidovém vyprávění v Brumovicích chce podat podrobnou evidenci a popis folklórní prózy, vypravěčů, vypravěčských situací, pohádek, pověstí, humorek atd., jež kolují nebo kolovaly v místním ústním podání. Nemá to však být popis izolovaný a v sebe uzavřený. Snažíme se pojednat o folklórní próze jako o jedné složce kulturního života zdejších lidí, jako o společenském a kulturním jevu, jenž zapadá do širšího toku zábavy, společenského života, názorů a aktivity a tvoří v nich zvláštní vrstvu. Takovému výkladu by nejlépe odpovídalo, kdyby byly důkladně a všestranně popsány a rozebrány také ostatní formy využití volného času, kulturního života a zájmů: četba a čtenářský vkus, poměr k divadlu a jeho recepce, obliba rozhlasových a televizních pořadů, zkrátka celé pole kultury a zábavy, na němž se místní lidé podílejí. Ale takové širší a úplné pojetí přesahuje zorné pole národopisce nebo folkloristy a bylo by úkolem pro všestranný sociologický výzkum kulturního života. Jestliže se tedy soustředíme pouze na dílčí výsek kulturního života, zájmů a aktivity, na folklórní vyprávění, půjde nám o to, abychom jej sledovali aspoň v rámci ostatních jevů a abychom objasnili, jaké má místo, podoby, formy a funkce na současné vesnici a jak doplňuje ostatní modality zábavy, kultury a osvěty v daném prostředí. Znamená to, že chceme odpovědět, co se vypráví, kdy a kdo vypráví a pro jaké posluchače, i proč a v jakých vrstvách se tyto tradované pověsti, pověrečné povídky, humorky nebo povídky ze života udržují a ožívají.

Navíc nám půjde při tomto výkladu ještě o další aspekt: o proměny a vývoj lidového vyprávění zhruba za posledních sto let a zejména v posledním období. Nechceme tedy podat jenom deskripci a výklad dnešní momentální situace, ale chceme zároveň vyložit, jak se nynější stav liší od poměrů v minulosti, v čem se změnily obsahy, formy i funkce lidového vyprávění a jak se tedy také liší jejich dnešní místo v celkovém kulturním životě vesnice od minulosti.

Pro onen vývojový pohled jsou dány v Brumovicích dost příznivé předpoklady, neboť dnešní sběry a výzkumy lze porovnat s poměrně bohatým a mnohostranným materiálem z minulého století. Hlavní zásluhu o to mají Jan Herben a Augusta Šebestová. První z nich dvěma pracemi: románovou kronikou Do třetího a čtvrtého pokolení a causeriemi a fejetony, jež vyšly

nejprve porůznu v několika Herbenových knihách a později pohromadě s titulem Brumovice.

Jan Herben chtěl podat ve své dvoudílné vesnické kronice Do třetího a čtvrtého pokolení realistický a kritický vývoj vesnického života od poloviny 18. století až do druhé poloviny minulého století. Kniha není pouhou románovou fikcí, ale na základě dokumentů i osobních vzpomínek se snaží vykreslit i vyložit skutečné proměny, problémy, postavy a osudy. Proto autor o ní mluví jako o „dějinách v rouše beletristickém“ a jako o díle národopisném,¹ a proto je literární kritika označila jako „románovou kroniku“. Stejně a možná ještě těsněji jsou spjaty s místním životem a národopisnými jevy Herbenovy obrázky shrnuté v knížce Brumovice (1946), jež původně vyšly v knížkách Moravské obrázky (1889), Slovácké děti (1890) a Na dědině (1893). V obou knihách se najdou také záznamy lidového vyprávění, pověstí, pověrečných povídek, humorek a memorátů. V knize Do třetího a čtvrtého pokolení je to asi půl stovky čísel, v knížce o Brumovicích asi 35 textů. Cenné je však i to, že Herben nejenom uveřejnil stylizace lidových povídek, ale že uvedl četné fakty a popsal mnohé okolnosti, jež jsou důležité pro výklad celkové situace lidového vyprávění: vypravěčské příležitosti, jednotlivé vypravěče, každodenní i sváteční život a zábavy, styky uvnitř vesnice i s okolními sousedy, šíření osvěty, vzdělání a četby.

Pramen podobného obsahu představují zápisky Herbenovy vrstevnice Augusty Šebestové, pocházející ze sousedního Kobylí z rodiny kupce a starosty Františka Bezděka. Šebestová žila v Kobylí do roku 1885 a později (1886—1896) ve Velkých Pavlovicích. Živým a výmluvným pramenem pro poznání místního lidového života jsou její záznamy, „lidské dokumenty“, jež zachycují stránky lidové kultury, sociální poměry i výroky, jak je „slyšela z úst svých krajanů v domě, ve stodole, na poli, ulici, v zahradách a vinohradech“.² Šebestová je počala vydávat s Janem Herbenem v Čase roku 1896 a z podnětu Josefa Klvani a Ignáta Wurma je shrnula v knižní vydání Lidské dokumenty (1900). Ale i potom tiskla v Českém lidu a v Časopise Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci další zápisky jako Nové lidské dokumenty.³ Souhrn všech těchto „lidských dokumentů“ vyšel v roce 1947 a obsahuje přes půldruhé stovky záznamů lidového vyprávění i četné údaje o vypravěčských situacích, vypravěčích, lidové četbě a kulturních poměrech. Údaje a záznamy pocházejí převážně z Kobylí, Velkých Pavlovic i jiných okolních vesnic a jen z malé části přímo z Brumovic. Proto mohou posloužit hlavně jako pramen pro poznání lidového vyprávění a života v širším okolí a zejména jako srovnávací pozadí pro výzkum lidového vyprávění v Brumovicích.

K těmto publikovaným pramenům se druží ještě další prameny rukopisné, pocházející od Augusty Šebestové a rodiny Bezděkových. Je to předně ob-

¹ *Brumovice Janu Herbenovi* (Red. E. Havelka). Brumovice 1947, s. 23.

² P. Antošová, *Augusta Šebestová a její lidské dokumenty*. In: A. Šebestová, *Lidské dokumenty a jiné národopisné obrázky*. Praha 1947, s. 426.

³ ČL 10, 1901, s. 391—294, 442—444; 11, 1902, s. 254—255, 273, 310, 375—376; 12, 1903, s. 86, 247—248, 365; 13, 1904, s. 156—157, 102; 14, 1905, s. 191; 15, 1906, s. 53—54, 392; 18, 1909, s. 86, 287; 19, 1910, s. 54—56; 20, 1911, s. 337; 21, 1912, s. 133, 105—106; 28, 1928, s. 151—152, 343; ČVSMO 19, 1902, s. 135; 21, 1904, s. 118, 165; 22, 1905, s. 52—53, 133—134; 23, 1906, s. 128—129.

sáhlá Pamětní kniha obce Kobylské, kterou založil František Bezděk roku 1857 a po něm ji vedl jeho syn a poté dcera Augusta do roku 1908; od tohoto roku založila nový díl, který doplňovala až do roku 1924.⁴ A dále je to ještě literární pozůstalost Augusty Šebestové, obsahující rovněž četné národopisné údaje a záznamy lidového vyprávění.⁵ Mnohé zápisky z Pamětní knihy i z pozůstalosti se kryjí s tím, co čtenář najde v Lidských dokumentech, některé jsou tu však odlišné a navíc.

Kromě toho obsahují zápisy lidového vyprávění některé prameny další. V roce 1940 vydal Josef Ošmera sbírku Pověsti z kraje Mrštíků a Herbenova, pro niž byly jedním ze zdrojů starší záznamy spisovatele Karla J. Bukovanského (1844—1932). Ve sbírce se najde i deset pověstí přímo z Brumovic, zapsaných ve třicátých letech od školáků. Ostatní pověsti pocházejí z okolních míst, nejvíce z Klobouk (48 textů), Morkůvek (10), Krumvíře (8), Kašnice (5) atd. Za doplněk k všem těmto pramenům je možno ještě považovat dva svazky Vlastivědy moravské: Klobucký okres (Brno 1909) od Karla J. Bukovanského a Hustopecký okres (Brno 1924) od Ladislava Hosáka, kde se objevují i některé letmé zmínky o pověstech.

Všecky tyto prameny obsahují skoro stovku záznamů lidového vyprávění přímo z Brumovic a více než dvě stovky záznamů z okolních vesnic. Nemenší cenu však mají i ostatní údaje — o společenském a kulturním životě, o četbě, vypravěčských situacích, vypravěčích atd. Protože Herbenovy knihy i „lidské dokumenty“ Augusty Šebestové se vztahují hlavně k posledním desetiletím minulého století, lze vývojovou konfrontaci provést hlavně mezi tímto časovým úsekem a dnešními poměry. Pro první polovinu našeho století jsou už přesné údaje poměrně chudé a lze je získat jedině ze vzpomínek pamětníků. Proto není dost dobře možné nastínit celý plynulý vývoj lidového vyprávění od druhé poloviny 19. století do dneška, nýbrž lze spíše vystihnout základní proměny za uplynulé století, objímající život tří generací. Ona konfrontace je však nutně omezena i jinak: přes všecko bohatství dokladů a zápisů u Herbeny a Šebestové není obraz lidového vyprávění a kulturních poměrů v poslední čtvrtině 19. století úplný a vyčerpávající, ale jsou v něm mnohá bílá místa.

Údaje o poznání současného stavu lidového vyprávění pocházející z výzkumů z poslední doby, hlavně z let 1975—1976.⁶ Při tomto výzkumu a sběru se uplatnilo několik postupů:

1. Základní dotazník, jež studenti vyplnili (roku 1969) ve všech domácnostech obce; jeho prostřednictvím se získaly odkazy (někdy nepřesné) na známé nebo možné vypravěče a informátory.

2. Přímé záznamy besed s vypravěči pomocí magnetofonových nahrávek; zaměřili se nejen na samotné povídky, ale i na ostatní údaje o besedách, vy-

⁴ Okresní archiv okr. Břeclav v Mikulově, sign. B 28.

⁵ Státní archiv Brno, sign. G 66.

⁶ Autoři této stati zapisovali v Brumovicích na třech besedách (16. 5., 8. 8. a 13. 8. 1975) u vypravěčů Š. Valné, J. Páleníkové, L. Páleníka, M. Ševelové a J. Staňka. Kromě toho shromáždili údaje o kulturním životě v obci podle informací J. Kašuby. Poměrně bohatý vypravěčský materiál sebraly posluchačky národopisu J. Macháčková, která 12. a 13. 9. 1975 besedovala asi s deseti vypravěči a informátory, a A. Potůčková a M. Česneková, které v jarních měsících roku 1976 zapisovaly lidové vyprávění v několika rodinách. Všechny zápisy byly pořízeny pomocí magnetofonu.

pravěcích, četbě atd. Jako vodítka se při nich používalo stručného orientačního seznamu látek a doplňujících otázek. Tyto sběry uskutečnilo pět sběratelů a od 23 vypravěčů a informátorů zaznamenali téměř 400 čísel a další informace. Od žádného z vypravěčů nebyl získán jeho úplný vypravěčský fond, ale vesměs jen jádro nebo část repertoáru. Vypravěči a vypravěčky pocházejí z různých věkových vrstev: značná část je starší než 70 roků (7), mezi 55—70 roky byl zhruba stejný počet vypravěčů, tři vypravěči byli mladší než 40 roků. Kromě toho byly pořízeny záznamy též od dvou školáků. I když zápisy pocházejí více od příslušníků střední a starší generace, výsledky sběrů naznačily, že nadaní a dobří vypravěči se vyskytují i mezi mladšími. Povšechně se zkušnosti při výzkumu nijak podstatně neliší od sběratelských zkušeností z jiných krajů a lokalit na Moravě.

3. Rozhovor za pomoci dotazníku týkajícího se základních a povšechných údajů o kulturním a společenském životě a o lidovém vyprávění na vesnici. Dotazník obsahoval 18 základních otázek. První část (7 otázek) se vztahovala k společenským a vypravěčským besedám a k lidovému vyprávění. Druhá část (11 otázek) se týkala ostatních společenských a kulturních zájmů a využívání volného času.

4. Pozorování a volné rozhovory s místními lidmi a informátory.

Povšechné kulturní poměry

V minulém století žily Brumovice, stejně jako všechny okolní vesnice, značně uzavřeně. „Sendeme se se všeckýma na jarmaku, sme s něma zadobře, ale žádný spojení: ani manželstvo, ani kmotrovstvo, ani přátelstvo.“⁷ Vědomí oně izolace a odlišnosti mezi vesnicemi se promítalo i do posměšků a škádlivek mezi dědinami. Klobouckým se říkalo „půlpáni“, Boleradickým „murdiáci“ a „prótkari“, Kašnickým „Češi“, Morkůvkám se přezdívalo „předměstí Brumovic“ a své přezdívky měly i Podivín, Vrbice atd.

Pravidelné styky se udržovaly hlavně s bezprostředními sousedy. Na hody chodívala chasa do celého okolí a taky na brumovské hody přicházely mládí ze sousedních vesnic, i když často ony návštěvy končily krvavými bitkami. Každý rok na počátku září se taky sešel celý kraj na pouti v Žarošicích, kam se táhla početná procesí ze všech sousedních vesnic. Méně často se brumovští poutníci dostali jinam i dál — do Klobouk, do Šaštína na západním Slovensku nebo dokonce až do Prahy. Často se odcházelo z domovské vesnice i za nákupy, na trhy a jarmarky — do Kobylí, na vyhlášený trh do Hustopečí, do Hodonína, do Klobouk, ale i na koňské trhy do Kyjova, Vracova i na slovenskou stranu do Prešpurka a do Sobotiště u Senice. Hospodářské a obchodní styky a potřeby byly vůbec hlavní pohnutkou kontaktů s vnějším světem: v Brumovicích se čas od času objevovali řezníci z Kobylí a Klobouk, handlíři z Mutěnic, všelijací bagounáři, kvasničkáři, zabloudili sem potulní vandrovní, dráteníci, muzikanti, dostali se tu na čas zedníci z panství, přicházela sem žebrotou cikánka z Krumvíře a později se tu objevoval třeba i agent s hospodářskými stroji. K pravidelným návštěvníkům patřili proslulí handlíři „kuřenčáři“ z Lišně. „Směr od Klobouk ozvalo se volání z několika hrdel: kuřát,

⁷ A. Šebestová, o. c., s. 285.

vajec, kůzlat, holóbjat — prodát . . . Lišňáci od Brna čili kuřenčáři to šli. Ti mívali v těch letech hody v Brumovicích a vůbec v dědinách ležících při jezeře.⁸ „Když se Lišňáci zjevili na dědině, chlapci pokřikovali za nimi: Kdy bude súdnej den? Říkalo se totiž, že soudný den nastane, až všichni Lišňáci, potulující se po Moravě, budou doma.“⁹ Tato anekdota i některé další vzpomínky na „Lišňačky“ se udržely v paměti podnes. Přespolní a cizí lidé se dostávali do trvalejšího nebo aspoň příležitostného styku s domácími lidmi i z úřední funkce: panský dráb pocházející z uherské strany, farář z jiného kraje nebo správce hodonínské záložny.

I domácí lidé vstupovali do kontaktů s nejbližším zázemím a přinášeli odtud zkušenosti, zážitky, zprávy a novinky. Někteří brumovští lidé chodili už v minulém století pravidelně na práci do cukrovaru za Kloboukami, docházelo se dělat na vzdálený panský dvůr, tu a tam některý hospodář odjel s formankou až do Brna nebo jinam, pacholek nebo děvečka se dostali do služby k sedlákovi někam k Břeclavi, zedníci vyšli za výdělkem do Rakous nebo přímo do Vídně. Často chodívali domácí lidé prodávat slaměné zboží na rakouskou stranu, však se jim pro to říkalo v okolí „slaměnkáři“, „sotůrkáři“. Když se po dlouhé službě vrátili domů ze světa vysloužilí vojáci, stalo se to událostí pro celou dědinu. Tu a tam se doma objevili i ojedinělí selští synci, které dali rodiče na studie do Brna nebo jinam. Až na sklonku století usnadnila a rozšířila styky se světem silnice od Velkých Pavlovic přes Bořetice k Terezínu (1874—1876), zřízení poštovního úřadu pro Kobyly, Bořetice, Brumovice a Vrbici (1869) i stavba lokálky od Zaječí na Hodonín (1897).

Všecky tyto rozmanité kontakty svědčí o tom, že Brumovice nebyly ani v minulém století docela izolované a odloučené a že styk s vnějším světem vnášel do místního života nové podněty, rozmanité zprávy i vypravěčské náměty. Nicméně ony nadlokální kontakty spojovaly domácí prostředí zejména s bezprostředním zázemím a vytvářely hlavně větší místní a krajevou jednotu, kdežto spojnice s širším okolím a vzdálenějšími centry a kraje zůstávaly slabé, příležitostné a chudé.

Teprve od počátku 20. století se tyto vnější kontakty ještě více rozšiřovaly a silily. Současný stav však znamená proti poměrům před sto roky ostrý protiklad. Autobusové a vlakové spoje i vlastní dopravní prostředky umožňují pravidelné a husté styky nejenom s nejbližším zázemím, ale i s širokým okolím a vzdálenými místy. Rozpad někdejší relativní uzavřenosti je však nejpatrnější zejména z toho, že nadpoloviční většina ekonomicky aktivního obyvatelstva má své pracoviště mimo obec, buď v sousedství (Hustopeče, Klobouky, Velké Pavlovice, Podivín), nebo ve vedlejším hodonínském okrese. Z mužů mezi 20—29 lety jsou to skoro tři čtvrtiny, mezi 40—49 roky přes 66 0/0. Z dojíždějících se vrací téměř čtvrtina domů jen jedenkrát v týdnu. K tomu ještě přistupuje trvalý odchod obyvatelstva, hlavně mladšího, z domácích vesnic: za posledních deset roků ubylo přes stovku lidí.

Do poloviny minulého století znamenalo ústní podání a prozaický folklór hlavní zdroj místní zábavy a informace. Četba a jiné formy vyšší organizo-

⁸ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení I.* Praha 1936, s. 186.

⁹ Tamtéž, s. 187.

vané kultury a osvěty hrály v oné době malou roli. „Zásobu knih z dědiny snadno byste unesli pod paždí.“¹⁰

Tato situace vyplývala z všeobecné úrovně vzdělání. Na školní docházku, na znalost písma a čtení se drželo málo. Proto mohl Jan Herben napsat, že místní člověk „nerad písmo vidí, nerad písmo čte a nerad píše“¹¹ a že „čísti a psáti snad se naučili všichni ve škole, ale ze starších snad nikdo a z mladších mnozí to ‚říkání‘ nějaké již po všechem život nevezmou do ruky, leda stanou-li se ‚úřadem‘ v obci.“¹² V románové kronice Do třetího a čtvrtého pokolení autor vzpomíná, že ještě po polovině minulého století „rodiče posílali do školy jenom chlapce. Chlapec má umět číst, psát a počítat, neboť kdož ví, nebude-li toho potřebovat. Děvčata do školy nechodívala; k čemu? Nebylo vyhlídky, že by děvče musilo číst, psát, počítat.“¹³ Tenkrát docházely děti do školy jen v zimě, v létě se objevil v lavicích jen málokterý žák a jen nuceně, takže se říkalo, že synek chodí do školy nikoliv tři roky, ale tři „zimy“.¹⁴ Škola stávala pod hřbitovní zdí na č. 21, žalostně zanedbaná, krytá došky, zdi děravé a komín bez vršku; učil v ní vojenský vysloužilce a místní krejčí strýc Gajda. Rodiče měli málo chuti kupovat dětem slabikáře, posílali je do školy se slabikářem po starších sourozencích nebo po rodičích, anebo jim dali jakoukoli tištěnou knihu, co doma našli.¹⁵ Po strýci Gajdovi postupně přicházeli učitelé lepší, až někdy v sedmdesátých letech počal v oné staré chalupě vyučovat kantor nového typu, takže v osmdesátých letech nastala zřejmá změna k lepšímu.

Knížek, časopisů, novin bylo na vesnici v polovině minulého století a v následujících letech ještě málo. Našly se tu modlitební knihy, kancionály, Nebesklíče, kalendáře, v zimě se po večerech četly zábavné „kroniky“ o Meluzíně, Jenověfě, Bruncvíkovi, předčítalo se Jíříkovo vidění a Slepý mládenec, a v jednom statku prý měli i Fryčajovu Músu moravskou z roku 1813.¹⁶ Stejnou vzácností byly i časopisy a noviny. Po chalupách se prý více četly knížky, protože „v chalupách v zimě člověk lehkou popraví . . . , tož si sednem a čtem.“¹⁷ U sedláků sahali zase více po novinách.

Během druhé polovice minulého století se však situace postupně měnila. Podrobně se dá onen vývoj sledovat skoro krok za krokem v sousedním Kobylí, kde mladý pokrokový rodák František Bezděk už v roce 1851 založil pro děti školní knihovnu, v roce 1867 čtenářský spolek, jenž měl na osmdesát členů a předplácel si spisy Matice lidu i více časopisů. V roce 1884 vznikla i obecní knihovna, která se od roku 1896 spojila s lidovou knihovnou založenou při místním odboru Matice hodonské. Byl to vývoj, jenž musel překonávat četné svízele a neporozumění. Ale podobně se měnila situace rovněž v jiných okolních vesnicích (Rakvice, Čejkovice). V zapadlejších a zaostalejších

¹⁰ J. Herben, *Brumovice*. Praha 1946, s. 92.

¹¹ Tamtéž, s. 88.

¹² Tamtéž, s. 22.

¹³ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení II*, s. 149.

¹⁴ J. Herben, *Brumovice*, s. 132.

¹⁵ Tamtéž, s. 179.

¹⁶ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení I*, s. 455 a 595—596; A. Šebestová, o. c., s. 147—149.

¹⁷ A. Šebestová, o. c., s. 147.

Brumovicích však probíhal onen vývoj a změny značně pomaleji. Až v prvních desetiletích našeho století se povšechně upevnila instituce knihoven a knihy a časopisy se soustavněji dostávaly mezi vesnické čtenáře.

Jako nový proud společenského a kulturního života se v posledních dvou desetiletích minulého století objevilo ochotnické divadlo i rozmanité organizované zábavy, besedy, plesy, koncerty, školní výlety atp. Brumovice samy se i v tom značně opožďovaly za rušnějším kulturním životem sousedního Kobylí. Tam vnášeli místní studenti, nově vznikající spolky i učitelé do vesnického prostředí kulturní vzory města. Roku 1876 se konalo v Kobylí první ochotnické představení; studenti sehráli dvě frašky a tato představení opakovali vždycky o prázdninách i v dalších letech. Učitelé počali pořádat pro školáky výlety a besídky. První se konal roku 1869; do nedalekého lesa odjelo z Kobylí dvanáct vozů s dětmi a tam za účasti přespolečných hostů z Brumovic, Šakvic a Morkúvek se odbývala slavnost s písněmi, hudbou a recitacemi. Roku 1885 vznikla v Kobylí Cyrilometodějská jednota a začala pořádat koncerty a zábavy s divadelními výstupy, zpěvy, deklamacemi a tancem. K podobné činnosti se postupně přidávaly i jiné organizace — omladina, Sokoli, veteráni. Ochotnická činnost a jiné kulturní a zábavní podniky se staly záležitostí více spolků a povolna se šířily i do menších okolních obcí. Na počátku našeho století si už plně získaly diváky i herce. Augusta Šebestová zapsala do pamětní knihy Kobylí po představení hry *Furiant* na Vrbici roku 1908: „Takové kusy, které se nevyvíkají z rámce vesnického života, hrají venkované velmi pěkně.“ A po představení *Maryši* v Kobylí v téže roce poznamenala: „Divadelní představení těchto ochotníků těší se hojně návštěvě. Po divadle následuje zpravidla taneční zábava.“ K rozvoji a oblibě oně činnosti občas přispěly i koncerty a představení hostů z větších měst — z Čejkovic, Klobouk nebo Hodonína.

V prvních desetiletích 20. století se v kraji už rozvíjel rušný a rozmanitý ochotnický, přednáškový i jiný kulturní a zábavný život. Jeho centrem bylo Kobylí a vzdálenější Klobouky, ale působil a pronikal i na další dědiny, jako byly právě Brumovice. I tam se od dvacátých let pravidelně hrálo ochotnické divadlo, hlavně veselohry, drobné frašky, vlastenecké a vesnické kusy, později i operety, a nacvičovalo se a hrálo od podzimu do jara i více představení. Starší lidé si podnes vzpomínají, že „bylo na co íť“. Konaly se i mikulášské a vánoční školní besídky s nadílkou a programem, zdomácněly zde i bály a plesy a zajížděly sem občas i loutkářské a komediantské společnosti. Hlavní slovo v organizaci toho všeho měly různé místní spolky, škola a mládí. Již na tomto poli došlo v posledních desetiletích k značným přesunům. Ochotnická divadelní činnost úplně ustala na sklonku šedesátých roků a v místě nepůsobí ani jiné stálé kulturní soubory. Vytláčilo je nejprve kino a potom zejména televize, jež se stala hlavním pramenem zábavy a informace. „Ta televiza, vám řeknu, je pro dům skutečně dobrá věc. Já bych bez toho ani nemohl být“, vyjadřují se dnes i příslušníci staršího pokolení. Televizi ustoupilo v posledních letech i kino, v Brumovicích se přestalo promítat a za filmy docházejí nebo dojíždějí hlavně mladí do sousedství, do Morkúvek, Krumvíře nebo Kobylí. Jako integrující společenský činitel se dnes na vesnici uplatňují zejména některé společenské a zájmové organizace: pravidelně pořádají plesy, zábavy a besedy, vinobraní, ostatky a hody, zájezdy, kursy, přednášky, rozmanité pocty a oslavy kulatých jubilejí starých občanů, besedy

s branci, vítání novorozenců do života, sjezdy rodáků atd. Na nich se aspoň zčásti uplatňuje místní kulturní aktivita a tradice.

Od roku 1972 obohatila život Brumovic družba s brněnským Státním divadlem. Dvakrát, třikrát za rok, obvykle na podzim a v zimě, zajišťují autobusy s brumovickými návštěvníky, převážně ženami, na představení do Brna; oblibě se těší hlavně opereta a balet. Kromě toho vystupují občas skupiny herců na různých oslavách, plesech apod.¹⁸ Součástí kulturního a společenského života se staly i hromadné vlastivědné cesty za památkami a pozoruhodnostmi v jiných krajích a běžně se rozšířila odborářská i individuální rekreace doma i za hranicemi.

Kulturní a osvětový vývoj i úroveň místního kulturního života usměrňovali a podněcovali i mimořádní jedinci, převyšující svými zájmy, vědomostmi nebo autoritou své prostředí. Jan Herben se rozepsal o některých, kteří měli takové zvláštní postavení v životě Brumovic na sklonku minulého století. Patřil k nim majitel větráku, „statistik, meteorolog a historiograf Brumovic“ strýc Minařík,¹⁹ jenž věděl o každém hnutí v dědině a shromažďoval novinky, zajímavosti i pamětihodné údaje. Třebaže chodil do první staré školy jen dvě zimy, všechno to pečlivě švabachem zapisoval: narozené, zemřelé, školní vizitace, krádeže, nemoci a pád dobytka, nebo třeba taky kdy přiletěly a odletěly vlaštovky . . .

Jiným typem vesnického vzdělance oné doby byl „kvartálník“ strýc Gráca, rozšafný, vtípný a sebevědomý hospodář s moudrou a pronikavou hlavou, jenž jako první v dědině četl noviny a znal prý osobně Havlíčka. Rád všechno a každého otevřeně kritizoval a soudil, rád dával najevo údajnou znalost němčiny, zaváděl v svém hospodářství pokrokové novinky a metody. „Každé Grácovo slovo hned koluje dědinou.“²⁰

K novému pokolení patřil za Herbenových časů mladý Fabiš, syn místního čtvrtlánika. Z vlastního popudu a vnitřního zájmu přečetl mnoho knížek, rád vyzvídal od starých lidí a rád i sám psal. Vymyslel a napsal dva obrázky z vesnického života (O mladých a O chase) a Herben jej s obdivem nazval „vesnickým spisovatelem“.²¹

Lze říci, že lidé jako onen „vesnický spisovatel“ nebo „historiograf“ Filip Minařík ztělesňovali výsledky i perspektivy nového kulturního a osvětového vývoje, k němuž došlo v druhé polovině 19. století. Typ vesnického vzdělance, literárního samouka, zájemce o dějiny a vlastivědu a sběratele tradic domácí obce i kraje se stal pro českou vesnici v dalších desetiletích běžným a příznačným zjevem a spoluvytvářel společenský a kulturní profil venkova. Tito lidé nebyli a nejsou přímými pokračovateli vlastní folklórní tradice a autentické lidové kultury, nýbrž v sobě spojovali a spojují v rozličné míře vztah k místnímu životu a lidové tradici s novými kulturními obsahy, formami a snahami. Představují zvláštní místní symbiózu folklórní tradice a literární vzdělanosti a kultury.

Ona kulturní a osvětová tendence se rozvíjela a upevnila také v posledních

¹⁸ Rovnost, Brno 3. 7. 1975 (Brumovičtí nemají o umění nouzi).

¹⁹ J. Herben, *Brumovice*, s. 224—234; v knize *Do třetího a čtvrtého pokolení* (II, s. 523) jej Herben uvádí pod jménem Kuchařík.

²⁰ J. Herben, *Brumovice*, s. 234—244.

²¹ Tamtéž, s. 366.

desetiletích. Jedinci tohoto druhu žijí v Brumovicích i v současnosti a po-
všechně se o nich na vesnici ví. Patří mezi ně třeba sečtělá a inteligentní
Josefa Páleníková (nar. 1915), která se přivdala do Brumovic ze sousedního
Krumvíře. Sbírá po dlouhé roky archeologické památky a sepsala obsáhlou
trojsvazkovou „beletristickou kroniku“ (jak sama říká) obce; její první svazek,
více než dvěstránkový, se týká nejstarších dějin, poslední díl zachycuje
události od roku 1958. Pěknou rodovou kroniku si vedl i zemřelý agronom
družstva Miroslav Miklík (1919—1975), fotografie, doklady a různé památky
na události v obci shromažďuje Štěpánka Valná (1897). Mezi sousedy jsou
známy také Františka Cetlová (1906), která spisuje verše k různým příleži-
tostem a událostem, a Antonie Varmužová (1926), dobrá vypravěčka a zpě-
vačka, která skládá hodové zavádky, nové písně a píše verše k rozmanitým
rodinným i veřejným příležitostem: k narozeninám nebo zlaté svatbě v ro-
dině, k oslavě Dne žen atp. Verše Františky Cetlové i Antonie Varmužové
mají prostou fakturu, obvykle plynou v nepravidelných sylabických verších,
sdruženě rýmovaných, nebo ve čtyřveršových slokách s rýmy a asonancemi,
ojediněle se v nich objevují nářeční prvky. Mají příležitostný obsah, sklon
k popisu, výčtu a vyprávění, akcentují citové nebo žertovné motivy:

*Tak vám ta léta plynula,
jak voda v potoce,
žádná bolest neminula,
by se nedotkla srdce.*

*Tak v tom shonu a při práci
vaše léta v dál se ztrácí,
hlavu stříbro již protkalo,
dobré i zlé s sebou vzalo.*

*Přijměte dnes naše přání,
by jste ještě dlouho mezi námi
byla ve zdraví a spokojenosti . . . atd.*

(F. Cetlová)

Pro všechny tyto projevy, ať už jde o sběratelskou činnost nebo vlastivědný
badatelský zájem anebo o literární pokusy, je příznačné, že jsou spjaty s lo-
kálním životem a že míří buď k rodinným, nebo společným zájmům a udá-
lostem; v tom se uplatňují jednoznačně jako činitel vysloveně místního kul-
turního života.

Vypravěčské příležitosti, besedy, vypravěči

Vypravěčská tradice zaujímala v životě Brumovic — podobně jako všude
na venkově — v minulém století význačné místo mimo jiné i proto, že se

hospodářský a společenský život po celý rok koncentroval a odbýval na půdě vesnice a že vzájemné příbuzenské i sousedské vztahy byly poměrně intenzivní a husté. Vzájemné návštěvy patřily k potřebám a zvyklostem a během dne i v průběhu celého roku vznikaly četné a bohaté příležitosti k styku, besedám, rozhovorům a vyprávění.

K povšechným a běžným společenským schůzkám a vypravěčským situacím patřily v druhé polovině minulého století besedy v domě, na nichž se scházeli sousedé a příbuzní a při nichž se také často předlo nebo dralo. Držely se přes zimní měsíce. „V zimě je na besedy čas. Ženské spustily kolovraty, mužští zapálili silný kroucený tabák, pašovaný z Uher, a mluvili . . .“²² Herben popisuje tyto besedy vícekrát. „Sedělo se v jizbě, na stole petrolejka, v kamnech zatápěli. Někteří loupali do putýnek a do škopků turkyň. Římnože večery začínají o páté, před večerí už bývá na polích tma a po večerí nemůže se hned jít spát, noc by byla dlouhá; loupává se tedy turkyň, aby bylo čím krmit husy a kačeny.“²³ Sousedé přicházející do domu na besedu byli přijímáni a vítáni s jistou obřadností: nabídlo se jim místo na sedění, „aby neodnesli spánek“, a podal se jim chleba, aby si ukrojili; když odcházeli, vyprovázeli je domácí k uličním dveřím.²⁴ Tyto dlouhé zimní sousedské besedy byly spjaty často s různými pracemi. To platí o prástkách, jež patřily zejména ženám a děvčatům a bez nichž „neznali bychom na sta nejbásničtějších našich pohádek, nejroztomilejších říkanek, hloubavých hádanek a ryzích národních písní . . . Na prástkách sdělovaly se národní tradice z pokolení na pokolení.“²⁵ Podle různých svědectví zanikly prástky v Brumovicích na sklonku minulého století. Podobné místo na besedách měly dračky, jež se končily slavnostní „dodírkou“ s pohoštěním a při níž se provozovaly i všelijaké hry a zábavy. K besedám a vypravěčským situacím patřilo i „vaření trnek“, kdy se sešly ženy z rodiny a kamarádky a přišli i chlapi, aby pomohli „míшат“. „To bývá tak veselúnko, každá neco ví, každá neco umí povědět a tož se nechce dřímat.“²⁶ Ještě veselejší a zábavnější prý bývalo, když se loupala, „šústala“ kukuřice. Známí a příbuzní přišli na výpomoc, mládenci škádlili při tom děvčata, starší lidé se věnovali rozmanitému vyprávění.

Pravidelně se držely i nedělní besedy příbuzných a známých, rodinné besedy večer v domě, než se šlo spát. Rovněž různé slavnostní okamžiky, jako svatba, křtina, „úvodky“ nebo pohřeb, dávaly příležitost, aby se sešlo příbuzenstvo a sousedé a aby se také při tom vyprávělo.

Během dne, navečer a zejména za letních volných večerů, se místem příležitostných krátkých setkání, ale i dlouhých společenských besed stávaly zahrádky před chalupami a mezi chalupami. „Zahrádky ‚před našima‘ v Brumovicích a všude na Slovincích je instituce důležitá, neboť je to jakási venkovská burza novinek. Co se v dědině semele, roznáší se od zahrádky k zahrádce, zde se události glosují, váží a třídí; mezi zahrádkami se soudí jako před soudnou stolicí a zde se i klepe.“²⁷ Ale když se sešli besedníci mezi za-

²² J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení I*, s. 281.

²³ J. Herben, *Brumovice*, s. 405.

²⁴ A. Šebestová, o. c., s. 149—150.

²⁵ J. Herben, *Brumovice*, s. 151.

²⁶ A. Šebestová, o. c., s. 117—118.

²⁷ J. Herben, *Brumovice*, s. 256.

hrádkami a posedali na lavičky, na práh i na zem, nepřetržaly se tu jen místní novinky a vzrušující aktuality, ale došlo často i na pověsti, pověrečné povídky, humorky atd. Zahrádky a „žúdr“ před vchodem do domu dávaly příležitost i k nedělním odpoledním besedám, hlavně starších lidí.²⁸ „Ná tak v tu nedělu si člověk rád sedne na lavičku mezi zahrádky. Bez zahrádky by seděl jak na vystrkově.“²⁹

Významným místem společenského styku, zábavy i vyprávění byly v druhé polovině minulého století hospody. Přední místo mezi nimi patřilo obecní hospodě, kdežto druhá hospoda a „taberna“ žida Isidora Wolfa zůstávaly za obecním hostincem jakožto středisko styku a zábavy celé vesnice v pozadí. Hospody patřily především mužské společnosti. Kromě domácích sem přicházivali i různí lidé přespolní, procházející vesnicí, jako potulní prodáváci a řemeslníci, docházela sem občas i „panská společnost“ (úředníci ze dvora, farář, učitel), a proto se v hospodách dovíдалy, vyměňovaly a šířily se odtud nejnovější zprávy. „Kdo byl zvědav a chtěl slyšet o tom vypravování bezpečně, táhl se podvečer do obecní hospody, neboť hospoda byla místo, kam se z dědiny stahovaly všechny drobné, tím více takové rozčlující noviny.“³⁰ Ožívaly tu však a přetržaly se mezi hosty nejenom zajímavé zprávy z místa a okolí nebo hospodářské a pracovní záležitosti, ale podle situace došlo často i na vtipné kousky, historky, hádanky a někdy také na jejich vyprávění.

Mužská společnost se scházivala rovněž ve vinných sklepech — „presúzích“, „lisovnách“, jež patřily ke každému hospodářství s vinohradem a jež byly roztroušeny mezi chalupami. Tam muži ochutnávali a popíjeli víno, vyprávěli a žertovali. „To se ví, jak ti zapadnú do presúza, nezmrzí se jim to, dyby do rána.“³¹ Zejména taky v neděli odpoledne se „presúze“ stávaly místem mužských besed. Herben i Šebestová se dotkli i toho, že hospody a vinné sklepy a pití měly na život vesnice mnohdy neblahý vliv a vedly k úpadku některých hospodářů.

V minulém životě Brumovic se vyskytovaly i nesčetné další příležitosti k schůzkám a besedám a k výměně zpráv, novinek i k vyprávění. Vyprávěli si chlápci, když za měsíčních nocí pásávali poblíž Kobylského jezera koně a drželi se pohromadě, protože o samotě se báli. Povíдали si lidé na poli nebo na louce, když se posadili mezi prací na chvíli k odpočinku a k jídlu, nebo o přestávce při mlácení. Bavili se mezi sebou a vyprávěli si, když šli na pole nebo z pole anebo když se vraceli dělníci navečer přes pole z cukrovaru nebo nádeníci z panského dvora. Drobnými příležitostmi k rozmluvě se stávaly i návštěvy kostela, cesty z požeňování, procházky mužů v neděli odpoledne do polí a vinohradů, schůzky hospodářů na radnici i cesty na jarmak, na úřad nebo za nákupem do okolních míst, do Klobouk, Hustopečí, Čejkovic, Kobylí. Místem schůzek a rozmluv i povídání byla studně „Poltýrňa“, kam se chodilo pro vodu. „Tato poltýrňa má stejnou funkci jako zahrádky před našima, jenže zde vyměňují své zprávy a klepy mladší dívky, hlavně děvčata služebná... Putýnky se postaví hezky do kolečka a začne sněmování. Pro případ, že sněm

²⁸ Tamtéž, s. 21.

²⁹ A. Šebestová, o. c., s. 142.

³⁰ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení II*, s. 85.

³¹ A. Šebestová, o. c., s. 216.

zasedá dlouho, je při studni i lavečka na posazení. Sněm zasedá nejraději večer při soumraku, kdy se lidé vracejí z práce a nejvíce přecházejí po dědině.“³²

Z někdejších bohatých i rozmanitých schůzek a vypravěčských situací zůstala v nynější době jen malá část. Místní lidé vzpomínají na někdejší pravidelné a dlouhé besedy jako na něco odešlého a mají namnoze pocit, že se vytratila někdejší životní pospolitost a sousedská vzájemnost: „Víc takovej družby bylo.“

Značně rozšířen je i pocit nedostatku volného času, což odpovídá výsledkům sociologických výzkumů z jiných vesnických lokalit podobného typu, jako jsou Brumovice.³³ Povinnosti při domě i při dvoře, všelijaké opravy i větší stavby spotřebují mnoho chvil a taky záhumenek si žádá své. „Jde se z jedné práce do druhé, zvláště když je záhumenek a ještě domácnost.“ Denní nebo týdenní dojíždění do práce za hranice domovské obce navíc ještě ochuzuje a znesnadňuje pravidelné styky a schůzky, hlavně mezi mladšími.

Valný díl někdejších besed nahradila v posledních letech televize. „Jindá byly veliký besedy. Včil je televize, a jindá byly besedy.“ Stala se běžným pramenem informací i zábavy; mají ji v 81 % všech brumovických domácností a chybí jen u nejstarších občanů. Program na televizní obrazovce nahradí nejenom společné sousedské besedy, ale i večerní posezení rodiny, než se jde spát. Lidé berou televizi jako samozřejmou každodenní potřebu a někde ji zapínají od večera až do noci. „Já říkám, kdo nemá tu televizi, je jako týden za světem, nebo padesát roků za světem,“ vyjádřil se jeden ze starších mužů.

Některé staré besedy minulého století zmizely docela — jako třeba při pastvě koní, vaření trnek nebo loupání kukuřice. Na přástky si nevzpomínají ani ti nejstarší. Jiné tradiční besedy ještě zůstaly, ale probíhají a vypadají už jinak. To platí hlavně o dračkách. Ty se pěstují i posavad, ale konají se méně často než kdysi a taky mají menší rozsah. K oné redukci došlo už proto, že se dnes chová méně husí a kačen. Na dračky se scházívali už jen starší ženy, tři, čtyři až šest známých a sousedek, mladší se jich účastní jen výjimečně. Dříve na ně chodila i svobodná mládež a vnášela do nich zábavné i rozpustilé tóny; to dnes chybí úplně. Začíná se drát podle toho, jak jsou kde hotovi s vlastním záhumenkem, někde už v prosinci, v jiném domě až po Novém roce, kdy je taky víc světla. Dere se jenom pár dní. To všechno má vliv na ráz, atmosféru i na vypravěčský repertoár draček. Samozřejmě že si na nich ženy povídají, ale většinou o místních událostech a každodenních starostech, na staré věci a tradiční povídky dojde jen málokdy. „Všecko se zemele, co je v dědině nového, bárco se pomluví.“ — „Za pět minut je to na druhým konci dědiny, a úplně jinak.“ Nakonec se slaví — podobně jako v minulosti — „dodírek“: pohoštění bývá dnes rozmanitější a bohatší než kdysi, podávají se koláče, cukroví, klobásky, párky, řízky, tlačěnka nebo škvarky, pije se víno i čaj, „každej se snaží nachystat“, aby se ukázal před ostatními.

³² J. Herben, *Brumovice*, s. 350.

³³ Na vesnicích Východočeského kraje si stěžuje 60 % obyvatel na nedostatek volného času, nejvíce ženy a družstevní rolníci (S. Sládková—J. Pěnkava, *Kulturní život vesnického obyvatelstva Východočeského kraje*. Praha 1974, s. 8).

Nezmizely docela ani schůzky známých a příbuzenstva. Přes týden přijdou příbuzní, sousedi a přátelé méně, ale v neděli se objeví známí nebo rodina a sourozenci častěji. Občas přijedou domů i s celou rodinou syn nebo dcera, usazení mimo obec, a při návštěvě a pohoštění si všichni povídají. Dost se drží na různé rodinné oslavy a příležitosti, jako jsou narozeniny a křtiny, příbuzenstvo je má rádo a dobře se na nich baví. Také svatby se odbývají v širokém kruhu místních a přespolních příbuzných, i na menších se sejde aspoň půl stovky lidí. V posledních letech se počaly pořádat každoroční sjezdy rodáků. Sejdou se na nich u společného oběda a zábavy padesátiletí nebo šedesátiletí s manželkami nebo manželi, ať už bydlí v místě nebo mimo obec. I oficiální vítání do života, předávání občanských průkazů, besedy s branci, zlaté svatby i oslavy a besedy s jubilujícími starými občany od sedmdesáti a osmdesáti roků dávají příležitost k vzájemnému styku v menším nebo větším rodinném, sousedském nebo přátelském kruhu.

Muži zajdou občas taky do hostince; z někdejších tří hospod zůstala v provozu jediná. Přes den v ní posejí hlavně důchodci, večer a v neděli bývá plno, u piva se sejdou známí na taroky nebo na mariáš a taky si popovídají. Hlavně mužskou záležitostí je občasná návštěva sklepa, „na to víno se podívat, jak vypadá . . . To probereme všechno na světě.“

Skoro celá vesnice se sejde i na společných zábavách a oslavách: na plesech a tancovačkách, na ostatky, na jarmacích i podzimních hodech, podzimním vinobraní nebo na družstevních doplácích. Pořádají je rok co rok různé místní organizace a spolky (sportovci, Svaz žen, Sdružení rodičů a přátel školy, mládežnická organizace, družstevníci aj.). Některé z nich — jako hody, ostatky nebo vinobraní — si zčásti ještě udržují tradiční zvykoslovný a krojovaný ráz a průběh.

Aspoň letmé a krátké vypravěčské situace často vznikají i při četných jiných příležitostech: cestou autobusem nebo vlakem do práce a za nákupy, v přestávkách při práci, při náhodném setkání na dědině nebo v obchodě, ale i tu a tam při odpočinku mezi zahrádkami, „v žůdře“ u domu, za pobytu v nemocnici, na družstevním zájezdu nebo na školním výletě a pobytu na horách.

Proti minulosti se staly besedy v nynější době vzácnější, nahodilejší a kratší. Starší lidé si z dětství vzpomínají, že za jejich mladých let se besedovalo každodenně a výklady o jedné věci „trvaly třeba celé večír“, vzpomínají si taky, jak se těšili a čekali, až dojde stařenka nebo stařeček anebo až strýček zase začne vykládat o vojně v Bosně. Tenkrát prý „vykládalo se pořád“ a prý „kdyby ti besedníci k nám nechodívali, tož my bychme nic nevěděli“. Tehdy se na besedách setkávali příbuzní a sousedé různého věku — dospělí i děti, staří i mladí. Dnes se naproti tomu více izolují staří od mladých, mají různé zájmy a vkus, a izolují se mezi sebou i jednotlivé rodiny. To vše oslabilo kontinuitu a životnost tradičního vyprávění a vedlo k ústupu i zániku starých pověstí, pověr a demonologických povídek; na jejich místo se dostaly aktuální místní a krajové události a osobní zážitky a vzpomínky.

Vypravěčskou tradici nesou, udržují a rozvíjejí hlavně dobří vypravěči, ať už starší nebo mladší lidé s dobrou pamětí, s citem a smyslem pro příběh, jeho stavbu a pointu i pro jeho stylistickou realizaci.

Ze starších záznamů Herbenových a Šebestové vystupují brumovičtí vypravěči minulého století jen zlomkovitě a matně. Několik pohádek, jež sly-

šela Šebestová na sklonku minulého století od jedné sedmdesátileté stařenky, svědčí o tom, že ona pohádkářka vyrostla v tradici živého a názorného vyprávění.³⁴ Dobrým vypravěčem byl zřejmě i brumovický strýc Gráca, jenž podle Herbenových slov hýřil „nejrozkošnějším humorem vesnickým“ a pro každého bylo „radost s ním posedět.“³⁵

Že se vypravěčská tradice podnes udržela, je patrné i z toho, že schopnost vyprávět se povšechně oceňuje, že se ví, kdo je „dobrý společník“, kdo „dobře vykládá“, kdo dovedl nebo dovede „strašně nabájit“. Podrobné dotazy po všech brumovických domech přinesly odkazy asi na sedmdesát až osmdesát lidí, které jejich spoluobčané považují za vypravěče nebo dobré pamětníky a informátory. Ony údaje lze samozřejmě chápat jenom jako hrubou orientaci. Ne každý ze jmenovaných je taky vskutku pravý vypravěč, někdy jsou to lidé, kteří se jen zajímají o dějiny, vlastivědu nebo národopisné památky své obce. Ale dá se v tom vidět nejméně náznak, že poměrně vysoký počet lidí má ve svém prostředí pověst někoho, kdo umí vyprávět a jemuž jiní rádi naslouchají.

Besedy s místními lidmi potom ukázaly, že se mezi nimi vyskytuje nemálo dobrých vypravěčů s bohatým zajímavým repertoárem, se zjevnou chutí vyprávět a fabulovat. Někteří znají více pověrečné povídky, jiní místní pověsti, někteří raději veselé epizody, jiní zase povídky a vzpomínky ze života. Protože se sběry orientovaly hlavně na celkový stav a repertoár vesnice, nepříkročili jsme k detailnímu výzkumu fondu jednotlivých vypravěčů. Od některých jsme však za jednu, dvě nebo tři besedy slyšeli i dvacet, třicet, ale i padesát povídek.

Dnešní dobří místní vypravěči patří k různým věkovým vrstvám: nejvíce k starší a nejstarší generaci, jako třeba Marie Ševelová (1894), Stanislav Doležal (1895), Štěpánka Valná (1897), Veronika Nedomelová (1900), Marie Hanáková (1906), Františka Cetlová (1906), Ludvík Páleník (1910), Antonín Jabučík (1908) a František Jakubčík (1914) nebo Veronika Prachařová (1914), jsou však mezi nimi i příslušníci středního pokolení (Antonie Varmužová, 1926), nebo i mladší generace (Miroslav Kuchyňka, 1946). Tato jména nejsou žádným výčtem všech místních dobrých vypravěčů, ale uvádíme je pouze jako příklady širšího okruhu vypravěčů jim podobných. Zdá se, že už i mezi školáky se objevují někteří se zálibou i nadáním vyprávět i naslouchat třeba vyprávění svého otce a jeho povídky dál reprodukovat po svém.

Vypravěčské kvality se projevují více směry, nejenom v základní schopnosti pamatovat si povídky a příběhy. Dobrý vypravěč rád pobývá ve společnosti, libuje si v rozhovoru, zájem posluchačů, jejich dotazy, komentáře, doplňky nebo námítky mu dávají další podněty a uvolňují proud hovorů a besedy. Umí postavit a rozvinout děj, vykreslit postavy, popsat prostředí a situaci, oživit ji dialogy a monology figur, podle spádu děje střídá tempo a sílu přednesu, vědomě kreslí hlasem figury a atmosféru a často sám všecko intenzivně prožívá, baví se vyprávěnými scénami a zápletkami, nahlas se jim směje atp. Nadaný a zkušený vypravěč dovede využít i rytmických a rýmo-

³⁴ A. Šebestová, o. c., s. 414—419.

³⁵ J. Herben, *Brumovice*, s. 235—236.

vaných formulí: „Já taky za vama, svázanýma nohama.“ — „Hukni na ňu, hukni, v té zelené sukni!“ Dokáže také výstižně a názorně formulovat situaci nebo charakterizovat jednjící postavu: „Smýk dom ze strachu, húp pod duchnu . . .“ „Když byl měsíček naprázdno, tak byla ohromná tma . . .“ „Lidi mřeli, že nestačily hroby.“ — „Ty silák, já silák!“

Rovněž toto živoucí umění slova, tato vyjadřovací a stylistická pohotovost dokládá, že se místní vypravěčská tradice udržela a že pokračuje.

Repertoár

Herben i Šebestová zapsali mnoho desítek povídek, jež slyšeli v Brumovicích nebo v okolních obcích. Jejich záznamy naznačují, že v druhé polovině a na sklonku 19. století zde žila folklórní próza živě a bohatě a měla značně tradiční ráz. Úplně a přesně však skladbu tehdejšího vypravěčského repertoáru rekonstruovat nemůžeme, na to mají ony zápisy přece jen mnoho mezer; a dnešní sběry od nejstarších pamětníků je mohou doplnit jenom zčásti.

Málo víme o pohádkách, protože se z minulého století uchovaly jen ojedinělé záznamy nebo náznaky o jejich existenci. Pohádky, jež zapsala od jedné stařenky Augusta Šebestová (Pohádka o čertovi a o Zuzce, O rychtářovém Jankovi, O tabáku)³⁶ i pohádky, jež přímo v Brumovicích zachytily dnešní sběry (muž hledá hloupější lidi, než je jeho žena — AaTh 1384) vesměs obměňují tradiční zpola fantastické, zpola humorné syžety. Zvířecí pohádky a vlastní kouzelné pohádky chybějí v zápisech z Brumovic i z okolí vůbec. Můžeme je pro minulé století právem předpokládat, ale je to přece jen pouhý dohad. Jejich bohatství asi nebylo nijak značné a výrazné, jinak by je Herben a Šebestová, kteří důvěrně znali místní lidi a podání, pravděpodobně alespoň zčásti zaznamenali. A pro dnešní situaci lze říci, že staré folklórní pohádky v ní přestaly hrát roli a že je nahrazují pohádky čtené z knížek a časopisů, slyšené v rozhlase anebo viděné v televizi a kině anebo quasipohádkové příběhy, jež rodiče vymýšlejí a improvizují pro své děti.

Naproti tomu se dá poměrně podrobně vysvětlit minulý i současný stav pověrečných, demonologických povídek a představ. V minulém století zřejmě žily v Brumovicích i na ostatních místech kraje ještě intenzivně a mezi vesničany se jim ve značné míře věřilo. Augusta Šebestová poznamenala do kobylské kroniky, že na podzim roku 1908 přednášel v Kobylí jeden student medicíny, rodák z Brumovic, mimo jiné i „o pověře, kteráž bohužel mezi lidem venkovským zakořeněna jest.“ A v Lidských dokumentech Šebestová uvádí výrok jedné ženy: „Ó sú tady ešče lidi dost pověřiví. To byste nevěřila . . .“³⁷ Na tuto situaci na přelomu století si vzpomínají i dnešní staří informátoři: „Byly to takový pověry. Ti staří lidi věřili — věřili hodně.“ (Muž, nar. 1908) — „Indá bývalo takových vidění, včil není nic.“ (Žena, nar. 1900).

³⁶ A. Šebestová, o. c., s. 414—419.

³⁷ Tamtéž, s. 413.

Pověrečné pověsti a představy se týkaly tří okruhů: života a osudu člověka, hlavně smrti a posmrtného života, dále démonických bytostí a sil, jež ožívují přírodu a lidská sídla, a konečně nadpřirozené moci a čar, jimiž vládou někteří lidé.

Nejvíce pověstí prvního okruhu se vztahuje k tajuplným představám o umírání, smrti a styku živých se světem mrtvých. Věřilo se, že sýček po tři dny svým voláním ohlašuje smrt. Smrt oznamovaly i jiné úkazy, jako třeba sen o bílých koních nebo když něco v domě spadlo; v domě příbuzných se ozýval pláč a ve skřini se hýbaly šaty, když strýček umřel na vojně, atp. Jako rodinné a místní události se hojně tradovaly i příběhy o dalších předzvěstích a znameních smrti. Nemocnému se po tři noci zjevoval černý chlap — první noc se na něho zvenku díval oknem, druhou noc vstoupil do světnice a třetí noc si k chorému lehl na lůžko a dusil ho — a navečer potom nemocný zemřel. Nebo umírajícího vytrhli z agónie a když se probudil, vyprávěl jim, co zažil, a naříkal si, že ho měli nechat; tři dny potom trvalo, než vydechl naposled.

Hojně žily i motivy o posmrtném životě a o kontaktu pozůstalých s mrtvými. Na místě, kde někdo zemřel násilnou smrtí nebo se oběsil, děly se tajemné věci a úkazy; otci, jenž zameškal pohřeb svého zemřelého děcka, se v noci zjevovala bílá rakvička; forman potkal v noci bezhlavého jezdce, byl prý to majitel panství, jenž zavraždil svého otce; žena přišla v noci do kostela, kde se sloužila mše za účasti zemřelých a stěží zachránila svůj život („půlnoční mše mrtvých“). Z okolních vesnic jsou doloženy i další motivy a představy z tohoto okruhu (když se člověk věší, hraje prý muzika; zahubené dítě pláče; zemřelý nosí přemístěný hraniční kámen aj.), jež asi žily i v Brumovicích.

Tyto představy a povídky ještě starší pamětníci znají, ale příkládají jim už jen málo víry. Často pro ně hledají racionální výklad: „Sýček má rád světlo a obyčejně kde byl nemocný, tak se svítilo a ten sýček k tomu lítal. A lidi z toho udělali, že si ho sýček volá.“ Nicméně se dá říci, že z celého systému pověrečných pověstí právě představy a povídky o smrti a mrtvých si udržely aspoň částečnou životnost, hlavně v starší generaci. „To se pořád ešče vykládá . . . To se temu jaksi příkládá podnes víra.“

Větší rozmanitostí představ a motivů se vyznačoval vypravěčský cyklus o démonech, nadpřirozených bytostech a silách. Podle staré lidové víry se v chalupách, uličkách i bezprostředním okolí vesnice i v celé krajině objevovaly a žily démonické bytosti a strašidelné zjevy, ukazovaly se lidem, dělily je a ohrožovaly.

Nejvíce se vyprávělo o hastrmanovi: že pouští na vodu červené pentličky a láká na ně děti, aby je utopil; že má zlost na lidi, protože mu vypouštějí z jezera vodu; že lidem hrozí, když jdou kolem jezera do práce; že se proměňuje v koně a chce svézt na sobě náhodného chodce; že se stěhuje z kobylského jezera do Dyje atp. Hastrman se prý objevoval jako host i v hospodě, z šosu mu kapala voda. Z jiných vesnic (Krumvíř, Kobylí, Bořetice, Diváky) byly zapsány i další látky a motivy: hastrmani jsou svržení andělé; mají zvířecí nohy nebo na jedné noze kopyto; hastrman se promění v chlapečka; vodník chycený do lýkové oprátky slouží sedlákovi; hastrman utopí pacholka. Na přelomu století se na vodníka ještě dost věřilo a někteří si vzpomínají, jak se jejich stařeček dušoval, že vodníka na vlastní oči viděl.

To patří minulosti, na hastrmana se přestalo věřit: „Byla to třeba žába, a celý večer se o tom vykládalo.“

Na loukách, bažinách, u potoků a rybníků se za tmy objevovaly „bludičky“, „světýlka“ a zaváděly lidi do mokřin a močálů, že celou noc bloudili nebo se třeba i utopili. Bludičky skákaly chodci po zádech a čím víc utíkal, tím zuřivěji ho pronásledovaly. Když jezdili hospodáři a pacholci s formankou na Nové Mlýny, Kyjov nebo Hodonín, světýlka je obstoupila, že koně nemohli vůz utáhnout z místa nebo že vozka ztratil cestu; ale jakmile zaklel, kouzlo zmizelo. V představách o bludičkách pronikaly i názory, že to jsou duše zemřelých, kteří se na světě nějak provinili.

Rovněž představy a povídky o světýlkách, bludičkách ztratily pro dnešní lidi věrohodnost. Často si racionálně zdůvodňují, proč na ně jejich otcové a babičky věřili: jsou prý to světélkující mušky, hořící bahenní plyny, fosforeskující ztrouchnivělé pářezy.

Jako světelný démon se v noci zjevoval i „rarášek“: pasák, hajný, noční chodec nebo ženy jej zahlédli jako ohnivého ptáka, jako světelnou kouli nebo zářícího hada, jenž vyletěl z oblak a zapadl do lesa. Rarášek měl prý dlouhý ocas a pazoury jako čáp. Kde se v domě hádali, „kde je v domě peklo“, tam prý rarášek vlétl komínem. Představa raráška nebyla v lidovém podání zcela vyhraněná, spojovala se také s rysy čerta nebo kuřete, jež se vylíhne z vajíčka černé slepice, když je člověk nosí devět dnů pod paží.

K místní tradici patřily i povídky o „divých ženách“, „divoženkách“. Nejčastěji se vázaly k představě, že vyměňují malé dítě za „podvržence“, když šestinedělka, „kútnica“, v poledne odskočila ze světnice. Podvržené děcko prý nemluvalo, „hlavičku mělo jako škopek, nožky a ručičky jako hůlečky tenký a bylo zlý a křičelo jako divý.“³⁸ Lezlo jen po zemi a nesmělo se s ním špatně zacházet. V kraji však kdysi kolovaly asi i jiné látky a motivy o divoženkách. Tak Šebestová zaznamenala v Krumvíři povídku o sedlákoví, jenž za spravenou chlebovou lopatu dostal od divoženky koláč, jehož neubývalo.

Další démonické bytosti se vyskytují v starších záznamech i v dnešním podání z Brumovic a okolních vesnic jen ojediněle: „král hadů“, tlustý jako jehně, jenž vylézá jednou do roka a jenž složí zlatou korunku na zem před tím, kdo pronese čarovná slova; když se večer děti toulaly anebo když nerady jedly, strašili je rodiče „klekánici“ a „polednici“. Rovněž některé nemoci se v lidové tradici zpodobňovaly jako napřírozené bytosti a jevy. Vyprávělo se hlavně o choleře, na niž se živě vzpomínalo po několika choleroých epidemiích kolem poloviny 19. století. Věřilo se o ní, že ji páni posílají na prostý lid, že ji kněží rozšiřují kouřem z kaditelnice. „Jak to někdo vyslovil, ihned se víra ujala všeobecně,“ napsal o tom Herben.³⁹ Lidé prý viděli letět „koleru“ nad hřbitovem a dokonce i sama smrt se prý cholery bála a radila proti ní jako ochranu léčivé byliny.

Lidé vidali a potkávali za soumraku, o půlnoci nebo i v poledne ještě další nadpřírozené a strašidelné bytosti a úkazy: bezhlavého koně, černé nebo bílé psisko veliké jako tele, pobíhající a poskakující zajíce, tajuplný stín, ohromného muže nebo cizí bábu v lese, rochtající strašidlo atd.

³⁸ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení II*, s. 583.

³⁹ Tamtéž, s. 451.

Všeobecně a živě kolovaly pověsti o čarách, čarodějnicích a vůbec lidech nadaných nadpřirozenou mocí a vyprávěly se o tom mnohé povídky. Čarami vládly většinou osoby nějak mimořádné a izolované od ostatních svou profesí nebo postavením, jako pastýř, farář apod. Ona moc se dotýkala ústředních zájmů vesnického člověka — úrody na poli, dobytka, zdraví, bohatství a vlastního osudu.

Hojně se vyprávělo o zvonění proti kroupám a zaklínání mračen. Zažehnávač nesměl mít na těle škrobenou košili a kdyby se spletl v zaklínacích žalmech, jež odříkával z knihy, kroupy by ho prý utloukly. Herben uvedl, že v Brumovicích se přestalo proti mračnům vyzvánět, když se v jedněch novinách o tom objevila ironická noticka.⁴⁰ I dnes starší lidé na tu pověru ještě vzpomínají a někteří pro ni nalézají racionální vysvětlení v tom, že zvukové vlny snad rozhánějí mraky.

Nadpřirozenou moc měl a čarovné prostředky znal pastýř. Léčil a ovládal rozeběhnutý a střechkující dobytek, našel a vytrestal čarodějnici škodící dobytku, zažehnal trojitým práskáním biče bouřková mračna, uměl se pomstít vesničanům, když ho chtěli propustit ze služby. Na sklonku minulého století ještě mnozí v jeho moc věřili a mínili: „Dříve lidé na pastýře více dali. Dneska mladí čtou moc knihy, mudrují, a dobytek jim hyne.“⁴¹

Mezi lidmi, znalé kouzel, patřil také hadač, za nímž chodili někteří vesničané, aby jim našel ztracené nebo ukradené věci, maso, šatstvo, peníze, a odhalil jejich zloděje. Vyprávěly se o tom rozmanité příběhy. Magické schopnosti přisuzovali vesničané i faráři: uměl vodit mračna a spustit je, kde chtěl, dokázal vyvolat bouřku i ve světnici, létal na mračnu atp.⁴²

Hodně se vykládalo o čarodějnicích. Tyto ženy sbíraly v určité dny a hodiny na pastvisku rosu, dojily plachtu a tím „braly“ cizím kravám mléko. Létalý na koštěti z domu na své sněmy, dokázaly proměnit své nepřátele ve zvířata. K představám o čarodějnicích se pojila i víra v kočky, jež prý po deseti letech rozumějí řeči, mluví dušeným lidským hlasem, konají za dědinou kočiči sněmy, dokážou udusit hospodáře atp. V kraji rovněž kolovala tradice o Rýbrcoulovi, černokněžníkovi a pánu nad všemi čarodějnicemi, jenž každý rok vylétal z Krkonoš a na své cestě se zastavoval na Pálavě a zkontroloval místní čarodějnice. V této představě se objevuje slabý a zmatený reflex motivů o černokněžníkovi, známých z východní Moravy, Slovenska a balkánských zemí.⁴³

Mnoho pověr a demonologických povídek se vázalo k šestinedělkám. Měly zůstat po šest neděl doma a směly vycházet jen v určitou dobu a na určitá místa. „Pozor na tý mladý maminky, dokáď sú v kútě.“⁴⁴ Když „kútnica“ odešla ven na dvůr, vyvolala vichřici a bouřku. Kdysi se říkalo, že „kútnica táhne búřku za sebou“.⁴⁵ Nesměla stoupnout bosou nohou na zem, v sobotu nesměla vkročit do vinohradu a jestliže se objevila u muziky, strhla se tam rvačka. Odešla-li ze světnice od dítěte, divoženka je vyměnila za vlastní, za „podvržence“.

⁴⁰ J. Herben, *Brumovice*, s. 336—337.

⁴¹ A. Šebestová, o. c., s. 384.

⁴² J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení I*, s. 453.

⁴³ A. Šebestová, o. c., s. 377.

⁴⁴ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení II*, s. 583.

Rozšířeny byly i představy o „múrách“. „Když se díťátko narodí se zubičkama, babička musí být opatrná, aby nebylo múrů . . .“⁴⁶ Múra se proměňovala ve psa nebo kočku, jako slámka se protáhla klíčovou dírkou a kdejakou skulinou, dusila lidi a pila jim krev. „No ale to pravda nebyla, samozřejmě,“ říkají dnešní pamětníci, „byly to takový pověry“.

Objevovaly se i některé další pověry o čarách. Věřilo se na „urknutí“ a na „zhlédnutí“, po němž narozené dítě nese na sobě jako znamení podobu toho, v čem se těhotná maminka „zhlédla“; kdo prý měl u sebe prst z oběsence, mohl nerušeně krást, neboť ho nikdo neviděl; kdo překročil mydliny, vylité před chalupu, dostal rýmu a „dřeni“; na lidi i na dobytek bylo prý možno poslat jako „účinky“ nemoc i smrt.

Všecky pověrečné představy a povídky, jež žily v lidové tradici Brumovic a v malých zbytcích se v ní udržely ještě dnes, vycházejí v své celkové skladbě i detailech z obecné české a východomoravské tradice. Lokální zvláštnosti se mezi nimi vyskytují jen zcela ojediněle. V porovnání s jinými lokalitami a regiony není zdejší fond demonologických postav a motivů nijak bohatý a rozmanitý. Některé žily v lidovém podání jako pouhá lakonická zpráva, jiné se však vyprávěly jako rozvinuté a sugestivně podané povídky s dialogy, veršovanými vložkami atd. Nápadný rys jejich vývoje v posledních desetiletích se jeví v tom, že pro dnešní posluchače téměř úplně ztratily věrohodnost. Starší pamětníci si některé motivy a povídky pamatují od svých rodičů a prarodičů, ale sdělují je už jenom jako pověrečnou fikci odešlých generací, vyprávějí je jako památku na minulé časy, jako něco, co kdysi „bylo“ a čemu se věřilo, ale co dnes ztratilo platnost. Často hledají rozumové, věcné vysvětlení oněch úkazů a bytostí, na něž se dříve věřilo. O ústupu a zániku demonologických představ a povídek svědčí i to, že se v dnešní paměti zjednodušily, ochudily a že se někdy i zkomolilo jméno démonických bytostí (např. „světlušky“ místo „bludiček“ a „světýlek“).

Poněkud jiný vývoj měly historické a místní pověsti. Ty se udržely v dnešní paměti a současném podání mnohem živěji. Ani ony však nejsou příliš bohaté a rozmanité a jejich ohniska tvoří několik význačných míst a historických událostí: habáni, habánské sklepy a poklady, zaniklá vesnice Dívce, příchod Prusů a epidemie cholery, výklady některých místních a pomístních jmen, císař Josef.

Až podnes zůstaly v lidovém povědomí, podobně jako na celém Kloboucku a jinde na jižní Moravě,⁴⁷ vzpomínky na „habány“. V minulém století zřejmě byly bohatší a rozmanitější. Habáni v nich žijí jako pronásledovaní příslušníci jiné víry („evangelíci“, „Čeští bratři“), jako snášenliví, sporádaní, pracovití a proto majetní, dobří znalci koní, hrncířství a vinohradnictví, lidé přišlí odněkud z ciziny. Vzpomínky na habány se týkají zejména sklepů, děr, „lochů“,

⁴⁵ A. Šebestová, o. c., s. 16.

⁴⁶ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení II*, s. 583.

⁴⁷ V. Černá, *Habáni v pověstech lanžhotského lidu*. Malovaný kraj 4, 1949, s. 26; *Pověsti z kraje Mrštíků a Herbenova* (Sestavil J. Ošmera s pomocí V. Bukovanského a V. Samce). Klobouky u Brna 1940, s. 22, 23, 26, 65, 85—86 a 113; J. Herben, *Brumovice*, s. 129—130; A. Šebestová, o. c., s. 376—377 a 381—382.

jež po nich zůstaly ve více brumovických domech. Některé habánské sklepy jako by vedly do neznáma nebo někam hodně daleko — až do zaniklých Divic, do Divák nebo jinam. Vyprávělo se, jak někoho v habánském sklepe vyděsila tajuplná postava, jak se v něm beze stopy a navždy ztratil chlapec anebo jak tam našli ženu s děckem, dívku v starodávném šatu, starce s dřevěnou lžící v ruce, a ti se rozpadli v prach, když se jich lidé dotkli nebo je ovanul průvan. Mrtví habáni se taky objevovali na lukách a polích, jež byly kdysi jejich majetkem.

Rovněž pověsti o pokladech se v Brumovicích i okolí vážou hlavně k habánům. Lidové podání z Brumovic situuje poklady hlavně na místo zaniklých Divic. Tam se prý na Velký pátek o pašijích objevují poklady a hoří peníze. Tři muži je jednou dobývali a když se k nim už dostali, tu na ně počali dorážet divocí býci a muži promluvili a všechno se ztratilo. Jindy se tam v stejnou dobu vypravil jeden stařeček, ale nic se mu neukázalo. Na Kloboucko prý chodili za habánskými poklady v minulém století hledači z různých míst Slovácka, vybavení virgulemi, modlitebními knížkami a šátky s uzly; jedni prý takový poklad našli a náramně zbohatli.

Četné pověsti a epizody se vyprávěly o zpustlé vesnici Divicích, jež ležela mezi Krumvířem a Brumovicemi a jež spolu s četnými jinými osadami v okolí i na celé jižní Moravě zanikla v druhé polovině 15. století za vojny mezi Jiřím Poděbradským a uherským králem Matyášem.⁴⁸ Lidové podání spojuje Divice rovněž s habány, kteří prý tam sídlili. Vyprávělo se a podnes se ještě vypráví, že to bývala bohatá vesnice asi se čtyřiceti domy, že tam na vršku stával hřbitov a kostelík a do něho vedly podzemní chodby až z brumovických habánských sklepů, a že tam měli hlubokou studnu, „mořské oko“. Na místě, kde se Divice rozkládaly, se děly tajemné věci. V poledne tam strašil „mysliveček“, v noci se tam zjevovala světýlka, chodila tam bílá paní, ozývaly se tajemné hlasy, volal tu sýček, běhal pes s očima jako ohnivě talíře, hořely tam v určité dny peníze. Proto tam někteří chodili s obavami a strachem. Kostí, různé drobné předměty, zbytky zdi atd., na něž zde místní lidé přicházeli, podněcovaly jejich fantazii a dodnes napomáhají udržovat tradici o zmizelých Divicích.

Mezi lidmi se uchovaly výklady některých pomístních jmen (Hrachůvka, Na jezerech, Zemánky, Choboty) i toponymická pověst o původu jména samotných Brumovic. Vzniklo prý podle hraběte Bruna, jehož na štvanici k smrti ubodal poraněný jelen.⁴⁹ V povědomí zůstala i legendární pověst o založení místního kostela: dala jej postavit jedna šlechtična na místě, kde se zázračně zastavili její splašení koně.⁵⁰

Pověšťové reminiscence na Tatary a Turky se vyskytují v Brumovicích jen ojedinele, v jiných vesnicích se tu a tam vyprávěly i vzpomínky na Kuruce a Francouze. Zato na pruské vojsko, jež leželo v kraji v roce 1866, se podnes udrželo poměrně dost drobných vzpomínek: jak Prusi vtáhli v tlupách do vesnice, jak brali lidem na poli jídlo v sotúrku, jak rabovali domy nebo jak

⁴⁸ L. Hosák, *Z dějin Brumovic*. In: *Brumovice Janu Herbenovi* (Red. E. Havelka). Brumovice 1947, s. 25; A. Ondrůj, *Zaniklé osady na Kloboucku z hlediska historického*. Jižní Morava 1975 — II, s. 72 (autor klade zánik asi do r. 1470).

⁴⁹ *Pověsti z kraje*, s. 62.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 68; k tomu více variant z ústního podání.

dali stařence kávu a ona ji vařila jako fazole, jak stařeček získal prajzské boty. Staří informátoři uvádějí, že „můj stařeček to říkal“ a že se o tom často vykládalo na besedách. Epizody o „Prajzích“ reflektují individuální zážitky a obsahují faktické detaily a vcelku mají povahu memorátů, vzpomínek, jež se uchovaly v druhé a třetí generaci od přímých účastníků a svědků oněch událostí.

Na pobyt Prajzů přímo navazují motivy o choleře, ačkoliv cholerová epidemie postihla Brumovice nejsilněji už v letech 1831 a 1832, kdy pomřelo na 160 lidí, a poté ještě v letech 1855 a 1866.⁵¹ Pruští vojáci prý epidemii zanesli do vesnice. Když pruské vojsko odtáhlo, našli prý vesničané ve slámě jednoho mrtvého vojáka a nato cholera vypukla plnou silou. „Lidi mřeli, že nestačily hroby“, neměli ani dost dřeva na rakve a v jedné sousední vesnici prý ze všech obyvatel zůstalo naživu jen jediné nemluvně na kolébce. V největší nouzi učinili svatý slib a na Narození P. Marie se vypravili na pouť do Žarošic; toho dne zemřel na cholera poslední nemocný a od toho času se každoročně pořádala procesí do Žarošic.

Po celé 19. století živě kolovaly pověsti i proroctví o císaři Josefu II. Herben v knize *Do třetího a čtvrtého pokolení* uvedl na několika místech,⁵² co se o něm vyprávělo. V Slavíkovících vyoral sám brázdu, aby uctil selský stav a jeho práci; když císař poznal, jaká břemena nesou poddaní, kázal pochyťat v zemi všechny bídy a dal je zazdít v železné truhlici do podzemí Špilberka v Brně, ale páni zase bídy vypustili na svět.⁵³ Lidé věřili, že císař nezemřel, ale že se skrývá a zase se vrátí k vládě, však prý jej někteří potkali nebo s ním i mluvili. Kromě toho kolovaly i další povídky o poměru císaře Josefa k poddaným, jako třeba vyprávění o hospodáři, jenž nesl do Vídně ukázat císaři první úrodu ze své jabloně. Sociálně utopické pověsti o císaři Josefovi měly protějšek v pověstech o „selském mesiáši“, zázračném hrdinovi Košutovi. Tyto zvěsti ožily krátce v polovině minulého století za Košutova povstání v Uhrách. Vyprávělo se, že Košut vybojuje pro selský lid svobodu, že císař se ho bojí a páni že jej pronásledují, že zázračně unikl ze žaláře na Špilberku atp.⁵⁴ Josefinské a košutovské pověsti měly v minulém století pro svou sociální náplň a perspektivitu značnou popularitu. Později však pozbyly aktuální význam, a proto se ze současného podání skoro úplně vytratily a zůstaly z nich jen izolované látky nebo matné zbytky. Sociálně utopický obsah měla i některá proroctví, jež kolovala rovněž ještě v 19. století,⁵⁵ ale postupně upadla do zapomenutí.

Repertoár lokálních a historických pověstí doplňují ještě některé izolované látky s motivy: o loupežnících, kteří z lesů přepadali kupce a vozky, o zvonech, jež Brumovští vyměnili s Kobylskými a jež se samy znovu stěhovaly domů,⁵⁶ i další.

Na rozdíl od minulosti představují pověrečné povídky v dnešním podání vcelku mrtvou část tradiční folklórní prózy a dožívají v povědomí starší ge-

⁵¹ L. Hosák, o. c., s. 28.

⁵² J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení I*, s. 36—37, 88—89 a 517—518.

⁵³ Varianta ve sbírce *Pověsti z kraje*, s. 69—70.

⁵⁴ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení I*, s. 562—563 a 576.

⁵⁵ J. Herben, *Brumovice*, s. 334—335 a 405—406.

⁵⁶ Tamtéž, s. 274—275; J. Herben, *Brumovice*, s. 230.

nerace. Místní a historické pověsti se udržují v lidové paměti živěji a intenzivněji, ale jejich fond je poměrně úzký a většinou zůstávají v pasivním repertoáru a vypravují se zřídka.

Nejčastěji a nejraději se v současné době vykládá o skutečných událostech, příbězích a novinkách, jež prožil sám vypravěč, jejichž byl očitým svědkem anebo je převzal z druhé nebo třetí ruky. To znamená, že nejproduktivnější vrstvou vypravěčského podání poslední doby se staly ony projevy, jež folkloristika nazývá povídkami ze života, vzpomínkovým vyprávěním nebo memoráty.

V živém styku a podání tyto povídky bezprostředně souvisejí s volným rozhovorem, s běžnou výměnou informací, zpráv a novinek o životě v místě a okolí. V rodině, mezi přáteli nebo sousedy se běžně vykládá, co se přihodilo v práci, co se nového událo na vesnici, kdo se vdává, kdo onemocněl nebo zemřel, koho potkaly nesnáze, nehoda nebo neštěstí, jaké se sběhly zvláštní nebo komické příhody. Takové rozhovory a zprávy mají valnou většinou formu volné konverzace a věcného referování. Ale některé příběhy a epizody mají vnitřní závažnost, poutavý obsah, dramatický průběh, komickou pointu a někteří vypravěči jim obratně umějí dát spád, vtisknout jim vyváženou kompozici a naplnit je živou názorností i jazykovou svěžestí a přesností. Proto některé projevy přestupují hranice věcné komunikace, volného rozhovoru a reference a mění se v ucelené a působivé narativní útvary a jako povídky ze života, memoráty ve vlastním smyslu slova, se stávají částí prozaického folklóru.

Povídky ze života a vzpomínková vyprávění bohatě žily i v minulém století a tvořily podstatnou část tehdejšího vypravěčského repertoáru. V knihách Herbenových a Šebestové se o tom najde mnoho svědectví. V druhé polovině a na sklonku minulého století se vyprávěly nejen pohádky, pověrečné povídky a pověsti, ale vykládalo se taky o různých místních událostech a novinkách, o úrodě, počasí, dětech a koních, o rázovitých figurkách vesnice i o jejich veselých nebo zvláštních kouscích. Povídko se třeba o silném a smělém pytlákovi Kupkovi, jehož prý matka kojila do šesti roků a jenž jednou přemohl v Nitře místního stárka, pověstného siláka, ale velkoryse se zřekl padesáti zlatek, jež vyhrál jako sázku.⁵⁷ Kupka se nebál ani panských drábů, dovedl je vyplatit a tři roky ho marně chytali za rekruta. Jako věhlasný silák žil v paměti a podání vesnice i nějaký Zborovský, jenž utáhl naložený vůz místo koní a před nímž se trásl i hastrman.⁵⁸ Kolovaly i rozmanité historicky o furiantských sázkách, troufalých a odvážných skutcích,⁵⁹ mysl vesničanů vzuřovaly zprávy o smrti v opilství, o sebevraždě pro propitý grunt,⁶⁰ o sporech a soudech o majetek mezi synem a otcem, o nevěstě Rozárce, jež utekla od svatby nežádoucímu ženichovi, o poddaném Lampartovi z Brumovic, jenž sběhl z hospodářství a žil jako lupič v lesích u Žarošic a Mistrfína, udržovaly

⁵⁷ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení I*, s. 334 a 368—370.

⁵⁸ Tamtéž I, s. 87—88.

⁵⁹ Tamtéž II, s. 114—117, 157—158 a 514—515.

⁶⁰ Tamtéž II, s. 156.

se a vykládaly se pro zábavu i všelijaké veselé kousky a podivínské příběhy.⁶¹ Ale i epizody o pruských vojácích a o choleře měly na sklonku 19. století a v následujících desetiletích spíše ráz vzpomínek a povídek ze života než pověsti ve vlastním smyslu slova.

Téměř všechny memoráty, jež se vyprávěly v Brumovicích na sklonku minulého století, se už z paměti lidí vytratily. To ukazuje, že se tyto povídky udržují v podání jen dočasně a podléhají změnám. V paměti zůstaly výjimečně jen některé postavy nebo náměty, a to ještě jako matná reminiscence. To se týká například vyprávění o „svaté Mařence“, jež zaznamenal na sklonku minulého století Herben;⁶² starší lidé si ještě dnes na onu figurku slabě vzpomínají.

Zásoba povídek ze života, jež žijí v Brumovicích v současném podání, je bohatá a pestrá. Výzkumy shromáždily od vypravěčů několik desítek takových textů. Není však možné zachytit onen fond v celé šíři a úplně, a to hlavně ze dvou důvodů. Předně má jejich značná, snad převážná část osobní, individuální povahu, to znamená, že je vypráví pouze jediný vypravěč. Kromě toho se ony povídky jeví jako značně proměnlivé, žijí krátkodobě a dočasně. Některé se vyprávějí jen jednou, dvakrát, jiné pouze kratší čas a potom vyjdou navždy z oběhu a upadají do zapomenutí; jenom malá část se uchová v tradici delší dobu nebo se dokonce dostane do repertoáru více vypravěčů.

Nicméně dávají shromážděné texty možnost poznat aspoň hlavní námětové okruhy současných místních memorátů. Zdá se, že se objevuje asi pět až šest tematických ohnisek: 1. veselé, zábavné příhody, náhody a nehody; 2. svérázné místní fugurky a jejich činy; 3. vzpomínky z dětství a mládí; 4. zvláštnosti a pamětihodnosti minulého života na dědině; 5. dramatické a tragické události a neštěstí; jako zvláštní okruh lze v této skupině vydělit ještě 6. zážitky a epizody z bojů o Brumovice na konci druhé světové války. Tyto námětové vrstvy na sebe plynule navazují a zčásti se překrývají.

Vyprávěné žerty, šibalství, podivínské kousky, ať už dnešní nebo dávnější, se stávají zvlášť často předmětem zábavy při společných schůzkách. Mají zhruba dvojitý zaměření. Jedny mají jakoby satirický hrot a berou si na mušku všecko a všechny, kdo se na pozadí místní morální a životní normy zdají jako výjimky, podivnosti a vady: držgrešle a lakomce, opilce, nešiky nebo pověřivé lidi. Třeba sedláka, jenž chodil z nadměrné šetrnosti v roztrhaných a zaplátovaných hábech, až ho jednou nový četník z Kobyli odvedl k starostovi jako cizího vandráka; nebo jiného hospodáře, jenž se na jarmaku vyptával, kolik stojí kvašák a kolik okurkový lák, a když se dověděl, že to druhé se dává zadarmo, poručil si celý litr; málo bystrého pacholka, jenž pořád vychvaloval svému hospodáři úrodu ve vinohradě, až mu jednoho dne řekl, že za nic nestojí; opilý, jenž se popletl natolik, že se mu podle výšky domů zdálo, že se dostal do města; nebo nádeníka, jenž si denně nosil z hodonínské cihelny cihly na domek, ale cestou je zahazoval, že jsou těžké, a domů přišel vždycky jen s jedinou. Často se vykládaly a vykládají také příběhy o domnělé bílé paní, hastrmanovi nebo jiném zdánlivém strašidle.

Druhé humorné příběhy stavějí na komických náhodách, nehodách a zá-

⁶¹ Tamtéž II, s. 85; I, s. 227, 372 a 48—49; J. Herben, *Brumovice*, s. 256—259 a 410—412.

⁶² J. Herben, *Brumovice*, s. 263, 266—267, 272—273 a 276—277.

měnách: řezník si o zabijačce uvázal prase na provaz k vlastní noze, a když prase vyběhlo, skončil v močůvce; dva žízňiví si navzájem platili jednou pěti-korunou tak dlouho, až vyprázdnili demižón kořalky do dna; když vezli za deště z Kyjova rakev, jeden muž se do ní schoval, ale když z ní vystrčil ruku, jestli ještě prší, vylekal vozku, že ten spadl z vozu.

Z valné části vyprávějí ony humorky a anekdoty o něčem, co se v místě nebo okolí vskutku událo. Některé však obměňují tradiční vypravěčské šablony, známé i odjinud (píjáci kořalky, muž schovaný v rakvi), anebo se opírají o žerty vyčtené z časopisů, novin, kalendářů nebo slyšené z rozhlasu a nejnověji z televize. Mezi žertovnými čísly se udržela i některá, jež patří k starému vypravěčskému fondu z minulého století: o Líšňácích, kteří zde byli povšechně známí jako handlíři s drůbeží, vejci, máslem atd. (soudný den přijde, až se všichni Líšňáci sejdou doma; Líšňáci odvezli na vojnu místo rekruta sochu sv. Jana), drobné posměšky i rýmované škádlivky na obyvatele okolních dědin (Klobouky, Boleradice, Morkůvky, Vrbiice, Terežín, Kašnice),⁶³ o vdovách naříkajících nad hrobem svého muže.

Převážně humorný obsah mají také vzpomínky a povídky o místních rázovitých figurkách. Jejich vliv, chování, zjev, činy, výroky utkvěly v paměti Brumovic a skoro každý z domácích lidí něco ví nebo umí povědět o Štorke Francovi, siláku Kňúrovi nebo humoristovi Ráčkovi. Minulé století mělo taky své zvláštní místní postavy, o nichž se vyprávělo (strýc Kašuba, siláci Kupka a Zborovský, „svatá“ Mařenka aj.), ale ty už vesměs upadly do zapomenutí. Na jejich místo nastoupili jiní, jejichž život a činy patří hlavně do první polovice našeho století.

Snad nejvíc se vypráví o brumovickém rodákovi „Štorke Francovi“, „Štorke Hanákovi“, malém, pevném, „čapatém“ silákovi. V mládí sloužil jako pacholek v německých Hustopečích a dostal tam přezdívku „Štorke“, tj. „stark“. Starší pamětníci si vzpomínají, že jim jako děckám Štorke Franc „strašně nabájl“ o svých činech. V podání se udržela asi desítka jeho kousků: jak ho k jeho zármutku odmítla odvodní komise, neboť měl nohy krátké a křivé „jako bečka“; jak se bil s hustopečskými pacholky a získal si mezi nimi respekt; jak tam dělal už jako ženatý stárka a jeho žena stárku a vždycky odbíhala kojit děcko; jak léčil farářova psa a napravil ho hladem; nebo jak porazil přespolního siláka a vyhrál půlku piva a dva zlaté.

Nemenší popularitu měl i „muzikant Kňúrek“, „silák Kňúr“, vzrostlý, statný a vznětlivý strýc, jenž hrával v místní kapele. „Dyž hrál na tú basu, tak to nemusel poslúchat tu muziku. Stačilo, dyž se díval na Kňúrka... To měl hotový divadlo, to byl film!“ Kňúr platil jako „silák všech siláků“, jednou prý vytáhl z chléva sám zdechlou krávu, když s ní nepohlo z místa ani osm chlapů. Některé jeho kousky se staly povšechně známé; třeba onen, jak vyplatil siláka z cirkusu, když nechtěl po představení v Kobylí muzikantům zaplatit smlouvenou odměnu.

Trojici populárních brumovických figurek doplňuje ještě šibal, muzikant a „starej myslivec“ Tomáš Ráček. Říká se o něm, že byl „dobrý společník“, „takovej filuta“, „velkej humorista“. Rád inscenoval všelijaké žertovné situace: zavdával potulnému sklínkaři víno v takovém spěchu, až ho opil, a ten potloukl své zboží; když za mlada nemohl dostat svou vyvolenou za

⁶³ Srov. J. H e r b e n, *Brumovice*, s. 15.

nevěstu, nastěhoval ji na čtrnáct dní k sobě do chalupy na hůru a pak ji poslal zpátky k jejím rodičům, jenže ti mu ji už rádi dali; nebo poslal svého psa domů pro zapomenutou fajku. Ráček platil za dobrého a zábavného vypravěče. Podnes koluje historka, jak se mu jednou v noci zjevila smrt a chtěla si ho vzít s sebou; on ji poslal do hospody, tam jí dávali pít — a tu v největší úzkosti se prý Ráček probudil, všechno se mu jen zdálo.

V podání Brumovic vystupují i některé další svérázné figurky, jako třeba byli bratři Šišáci z Terezína. Ti slíbili panu farářovi zajíce k obědu a poslali k němu souseda Zajíce; jindy udělali obdobný žert s občanem Zahrádkou; v době krize si lstí vynutili v hospodách jídlo a pítí bez peněz, až jednou na Hané narazili na hospodu známých zápasníků Frišterských atd.

Vzpomínky na zvláštní místní figurky a povídky o jejich činech se vyskytují téměř v každé lokalitě a některé z nich se rozrůstají do větších cyklů kolem výrazných typů.⁶⁴ Z velké části se stávají povšechným majetkem celé lokality; to platí i o povídkách z Brumovic, o nichž právě byla řeč.

Naproti tomu vzpomínky z dětství a mládí mají převážně osobní a individuální povahu. Mají nejrůznější náměty. Vyskytují se mezi nimi vzpomínky na rodiče a prarodiče i na jiné příbuzné, na strýčky, tetičky, a kmotřenky: jak tatínek sloužil u sedláka za pacholka, jak prožil vojnu na ruských, polských nebo italských bojištích, jak se stařeček vypravil do ciziny, aby si pomohl, nebo jak se rodiče vzali a s holýma rukama začínali nový život, jaké osudy a příhody spolu prožívali atp. V těchto povídkách vystupuje do popředí nejenom samotný děj, ale často i mentalita a názory postav, tyto vzpomínky často s jemným citem dovedou vykreslit jejich portréty. Jako pestrá směs námětů se jeví vzpomínky a zážitky vypravěčů z vlastního dětství a mládí: epizody ze školních lavic, výpravy přes cizí plot na ovoce, hry, klukoviny a divoké kousky, žaly a radosti lásky, seznámení s příštím manželem, scény od muzik a mnohé jiné. Objevují se mezi nimi výjevy veselé, sentimentální i dramatické, některé vzpomínky mají povahu holé zprávy, jiné se rozvíjejí v příběh. Memoráty s náměty dětství, mládí a rodinného života uchovávají jakoby paměť jednotlivých rodin a rodů, ústní kroniku jejich členů, osudů a činů a nejčastěji se vyprávějí právě na rodinných schůzkách a besedách.

Naproti tomu reminiscence na minulý život vesnice mají obecnější náplň a individuální a subjektivní rysy v nich ustupují do pozadí. Tyto memoráty se skládají v jakousi kroniku a ústní archiv vesnice. Vypráví se v nich o všem, co se v minulosti dělo a co na pozadí nového a změněného života se jeví pro dnešního člověka jako zvláštní, pozoruhodné a paměťihodné: jak se držely staré zvyky a obyčeje (svatby, ostatky, velikonoce, hody, vinobraní, vánoce, dračky s dodírkem), jak se kdysi besedovalo, co se jedlo, jaký kroj a šaty se nosily, jak se škrobily sukně, jak se pálila slivovice nebo jak vypadal obecní hareš, jak se stárci potýkali na hodech a jak to kdysi vypadalo u muzik, jak na dědinu jezdili komedianti a loutkáři, to všechno a mnohé další. Většinou převažuje věcná a popisná poloha podání a jen někdy se objeví živá dějová scéna nebo osobní prožitek.

Vesníci vždycky vzrušovaly pohnuté, dramatické a osudové události. Vy-

⁶⁴ A. Satke, *Pověsti, humorky a anekdoty o posledním brušperském soukeníku Celestýnu Špačkovi*. Český lid 61, 1974, s. 71—85.

právěly se a vyprávějí se jako čerstvá novinka bezprostředně po tom, co se vše seběhlo, a ty nejvýraznější zůstávají ještě dlouho v paměti a vypravěči se k nim po čase znovu vrací; „novinky posledních dnů“ se postupně mění v memorát, vzpomínkové vyprávění. Nehody a neštěstí, úrazy, smrt, vraždy a sebevraždy, krádeže a přírodní pohromy nejvíce dráždí zvědavost a podněcují fantazii posluchačů. Jak muž zabil svou ženu, jak koně smrtelně zranili souseda, jak vyhořela chalupa, jak pochovali zdánlivě zemřelou dívku, jak pošla kráva nebo jak kroupy potloukly vinohrady — toho všeho se chápe ústní podání jako zajímavé látky k rozhovoru a vyprávění, zveličuje následky a domýšlí příčiny i důsledky a šíří tyto zprávy a příběhy po celé vesnici.

Zvláštní část oné vrstvy dramatických vzpomínek a vzrušujících povídek představují reminiscence na poslední dny války v roce 1945. Ty probíhaly v Brumovicích zvláště pohnutě. V pátek 14. dubna podnikli sověští vojáci nápor na čáře Vrbice—Kobylí, ale museli se stáhnout zpátky; příštího dne vstoupili na jižní okraj vesnice a v neděli 16. dubna bojovali dům od domu, až nacistické jednotky vytlačili. Vojáci utrpěli na obou stranách značné ztráty; boje zaplatilo životem pět místních lidí, osm bylo zraněno, 35 domů úplně vyhořelo a 150 bylo těžce poškozeno.⁶⁵ Tyto události, chvíle strachu, úzkosti i radosti, zůstaly podnes v paměti domácích lidí a znova ožívají ve vzpomínkách, jež podávají mozaikovitý obraz jednotlivých scén, osobních zážitků a osudů. Pobyt a život ve sklepech a narychlo upravených krytech, střelba a zásahy domů, detaily z akcí válčících vojáků, setkání s rudoarmějci atd. se objevují jako hlavní body oněch reminiscencí a příběhů. Některé z nich se dostaly i do povědomí mladší generace, jež sama ony události už neprožila.

Dá se říci, že povídky ze života, memoráty různého obsahu i formy dnes žijí jako nejbohatší a nejživější vrstva současného vyprávění a že plní v místním prostředí více funkcí. Vykládají se ve společnosti pro zábavu a potěšení, šíří se jako zpravodajství o aktuálních novinkách, mění se někdy v satirické zrcadlo lidí, jejich povah a činů, některé se stávají pamětí a nepsanou kronikou rodin a celého minulého života vesnice. Zdánlivě se jejich námětem stává cokoli a všecko a vskutku se jejich námětové pole jeví jako mimořádně pestré a jakoby bez hranic. Ale podrobnější rozhovor objasňuje, že se látka memorátů koncentruje kolem několika námětových ohnisek; v nich se promítají hlavní zájmy a potřeby místního prostředí a v nich vystupují na povrch funkce, jež tyto povídky v něm plní.

Současný stav

Na složitý vývoj kulturního života Brumovic za poslední tři čtyři generace působilo více vnějších i vnitřních činitelů. Projevilo se to zejména v několika směru: Někdejší skoro úplně zemědělská obec se postupně přeměnila v lokalitu dělnicko-rolnickou a v důsledku toho vznikly a ustálily se i jiné životní formy, potřeby a vztahy; bývalý relativně homogenní život a vnitřní

⁶⁵ A. Strýček, *Z osvobozovacích bojů o Brumovice*. In: *Brumovice Janu Herbenovi*, s. 30—32.

sousedské vztahy se uvolnily; dřívější značná uzavřenost a izolace vůči vnějšmu světu se oslabilly a rozšířily a utužily se vztahy nejen vůči bezprostřednímu zázemí, ale i širokému okolí a vzdáleným centřům; tradiční, spontánní, ústní formy lidové kultury ustoupily vlivu technizovaných, masových a organizovaných forem „umělé“ kultury a osvěty a místo tradiční vesnické kultury se stal určujícím systémem urbanizované kultury a zábavy.

V onom společenském a kulturním procesu, jenž se odehrával na půdě Brumovic od druhé poloviny 19. století, lze pozorovat dvě hlavní fáze.

První počala v posledních dvou desetiletích minulého století a uzrála v prvních desetiletích století našeho. V onom období ztratila tradiční lidová kultura dominující a skoro výhradní postavení a do místního života pronikly nové formy kultury, zábavy a osvěty: kniha, časopisy a vůbec četba, ochotnické divadlo, besídky, zábavy, koncerty a přednášky. Východiskem a vzorem se stal městský kulturní a společenský život a úlohu nositelů a průkopníků nových podnětů převzala vesnická inteligence — hlavně studenti, kantoři a vzdělaní vesničané, zejména z mladé generace. Krok za krokem se však tyto městské kulturní a osvětové formy rozlévaly na širší a širší kruhy vesnického obyvatelstva. Onen proces postupoval po celou první polovici našeho století. Vedle autentické, spontánní vesnické kultury a ústně předávané tradice se tedy konstituovaly dvě formy urbanizované kultury: Za prvé kultura a zábava přicházející do místního života přímo ze vzdálených kulturních center, tedy projevy centralizované kultury, zábavy a osvěty (hlavně četba a později rozhlas a film), jež vesnice recipovala bezprostředně v dané podobě; a za druhé, kulturní a osvětové obsahy, čerpající z městské, organizované kultury a osvěty, ale realizované a modifikované na vesnici vlastní iniciativou a místními prostředky: ochotnické divadlo, besídky, zábavy, plesy, výlety atp. V této kulturní vrstvě se poměrně silně uplatňovala domácí aktivita a tyto projevy zaujímaly na vesnici na přelomu 19. a 20. století a první poloviny našeho století význačné místo.

Ke druhému pronikavému obratu v kulturním životě Brumovic došlo v posledním čtvrtstoletí. Rozhodujícím činitelem se staly formy centralizované, technické, masové kultury a zábavy, na prvním místě televize. Ta zatlačila do pozadí i film, rozhlas a četbu, i když si tyto kulturní a zábavní zdroje v místním životě stále podržují intenzivní vliv. Zejména však došlo k ústupu některých místních kulturních, zábavních a osvětových forem, jež se realizují z vlastní domácí iniciativy. Ochotnické divadlo, kdysi oblíbené a soustavně pěstované, se od několika roků úplně odmlčelo, a podobně i jiné místní kulturní podniky. Není to však ústup naprostý, nýbrž jen částečný. Některé formy zábavy a kulturního vyžití, v nichž přichází k slovu domácí energie, se pořád ještě uplatňují nebo i rozvíjejí: různé slavnosti a oslavy, jako hody, ostatky, vinobraní, svatby, plesy, sjezdy rodáků atd.

Tlak četby a jiných technizovaných forem působil i přímo na život lidového vyprávění a vyvolal v něm různé procesy. Četba, poslech rozhlasu, podívání v kině, na jevišti a v televizi zčásti vytlačily a nahradily živé vyprávění a staly se jeho kompenzací. Staly se však vedle toho i pramenem a předlohou lidového vyprávění; čtené, viděné nebo slyšené látky se v ústním podání folklorizovaly, zlidověly. Jak v Brumovicích pronikaly knižní povídky a podněty mezi školáky a dospělě už v druhé polovině a na sklonku minulého století,

zaznamenal vícekrát už Jan Herben.⁶⁶ Pověsti o založení brumovického kostela a o původu pouti do Žarošic za osvobození od cholery nesou zjevné stopy legendární tradice a církevní propagandy. Tyto vlivy jsou dnes ještě patrnější a bohatší. Mládež i dospělí reprodukuji a komentují příběhy a scény z knih, kalendářů, televize, filmu, divadelních prken. V povědomí zakotvily a vyprávějí se i pohádky z klasických pohádkových knížek našich i cizích, škola a četba povšechně rozšířily i četné celonárodní a pověstové látky a motivy. Působnost literatury a jiných nových kulturních médií však vedla i k jejich využití a nápodobě v lokálním vesnickém prostředí, v činnosti místních veršujících a písících amatérů. V tomto případě se dá mluvit o jakési symbióze literární tradice a místní, domácí a tvořivé iniciativy. Zvláštní modalitou tohoto jevu je imitace veřejných, estrádních slováckých „lidových vypravěčů“ typu Zdenka Galušky nebo Milana Mastného, jakou pěstuje místní Miroslav Kuchyňka (nar. 1946).

Tyto jevy naznačují, že folklór a s ním i folklórní próza stály do konce 19. století pod zjevným vlivem nových kulturních a zábavních forem. Jaké celkové místo si v tomto procesu lidové vyprávění uchovalo?

Není pochyby, že všechny změny a přesuny od poloviny 19. století se dály na úkor tradiční, spontánní lidové kultury a rovněž folklórního vyprávění. Jejich místo v celkovém společenském životě a kultuře vesnice se zmenšilo a jejich funkce se ochudily a oslabilily. Přímé kontakty mezi lidmi i společenské besedy ochabily, vypravěčský repertoár se zúžil a jeho žánrová skladba se přeskupila.

Nicméně je zřejmé, že bezprostřední kontakty a vypravěčské situace zůstaly i nadále formou, jak místní lidé využívají volný čas, jak vyměňují informace, jak se baví, a že si tato forma komunikace a zábavy podržela místo vedle četby, rozhlasu, televize i jiných novodobých forem. Jestliže chápeme folklór jako specifickou formu společenské a kulturní komunikace — totiž jako přirozenou, ústní kulturní komunikaci v malých sociálních skupinách — a přestaneme jej ztotožňovat jen s tradičními obsahy a formami „klasického“ folklóru minulého a dřívějších století, pak nelze ani v dnešní situaci mluvit o jeho zániku.⁶⁷ To platí i o vyprávění jako jedné komponentě folklóru. Třebaže se vypravěčské situace změnilily a ochudily a vypravěčské náměty a formy se ztenčily, přece jenom vidíme, že i v současné době se na vesnici vypráví, že si lidé sdělují zajímavé novinky a baví se hovorem na besedách a že žijí dobří a známí vypravěči. Vyprávění si uchovalo v životě vesnice místo i smysl, třebaže se jeho význam od minulého století značně zúžil. V konkurenci moderních technických a institucionálních kulturních a zábavných prostředků, jako jsou tisk, kniha, rozhlas, kino, televize, profesionální divadlo, koncerty atd., si přímý styk lidí a vyprávění podržují své místo i funkci. Vyplňují ono vakuum, jež technizovaná a organizovaná kultura a masová zábava v životě vesnice ponechávají: je to sféra osobních, rodin-

⁶⁶ J. Herben, *Do třetího a čtvrtého pokolení II*, s. 229—230; J. Herben, *Brumovice*, s. 197—198 a 208.

⁶⁷ M. Šrámková, *Změny, stav a funkce lidového vyprávění na současné vesnici*. In: *Životní prostředí a tradice*, Brno 1975, s. 229—233; O. Širovátko, *Folklór v kulturním prostředí dnešní vesnice: místo, funkce, prameny*. In: *Životní prostředí a tradice*, s. 201 až 206.

ných a lokálních zájmů vesnické společnosti. Proto se z tradičního prozaického folklóru do značné míry udržely právě místní a krajové historické pověsti, neboť se týkají pamětihodnosti vesnice a nejbližšího zázemí i místních dějinných osudů. Lokální zájem ovládá i nejrozšířenější vrstvu současného vyprávění — povídky ze života. Rovněž ony se skoro beze zbytku vztahují k domácím událostem, osudům a postavám. Dnešní lidové vyprávění žije vlastně jako suma lokálních vědomostí o vesnici a jejím bezprostředním okolí, o jejích rodinách a společenských skupinách, o jejím prostředí, její minulosti i současnosti. Dalo by se říci, že hlavní distinkce současného lidového vyprávění tkví v jeho úzkém místním horizontu. Tím stojí lidové vyprávění vůči masové a organizované kultuře vlastně v komplementárním poměru a uplatňuje se jako jeho doplněk.

Jedna z hlavních proměn lidového vyprávění v Brumovicích za uplynulé století se udála ve vnitřní sestavě repertoáru. Podstatná část tradičního fondu, hlavně pohádky, legendy a pověrečné povídky, ustoupila z živého podání: Třebaže se tyto projevy nevytratily z povědomí úplně, přestaly být produktivní částí vypravěčského fondu a uchovaly se jenom jako relikty v starší generaci. Místní a historické pověsti se udržují více a živěji, ale i jejich rozpětí se zúžilo a oslabily se v nich tradiční prvky fantastické a legendární. Těžiště živého vyprávění se postupně přeneslo jinam — na aktuální novinky, vzpomínkové vyprávění, humorky a anekdoty. Ty se vykládají nejčastěji a nejraději a stále obohacují se o nové látky, motivy a postoje.

Navzdory všem těm změnám se skladba současného vypravěčského repertoáru, žijícího v Brumovicích, jeví jako rozmanitá a pestrá a uplatňují se v ní různé žánry, témata a formy. V této vnitřní diferenciaci se promítají rozdílné zájmy, jež vyprávění uspokojuje, a rozličné funkce, jež na vesnici plní. Některé povídky a motivy se udržují jako paměť, jako ústní kronika a archiv o minulosti a pamětihodnostech vesnice a jejích rodin, o starém životě (pověsti, pověrečné povídky, některé memoráty). Jiné povídky se šíří jako aktuální zpravodajství o zajímavých a vzrušujících novinkách a událostech; to se týká oné části povídek ze života, jež bývá folkloristy nazývána „novinky posledních dní“. Četné vypravěčské projevy se v rodině, mezi sousedy nebo přáteli vykládají pro zábavu, pro ukrácení chvíle, pro potěšení a pro zasmání (humorky a anekdoty, vyprávění ze života s komickými náměty). Jako svorník všech forem a obsahů se uplatňuje integrující funkce, a to po dvojí linii. Jednak sám akt meziosobního styku, instituce besed a proces vyprávění posilují styky a vazby v rodině a mezi skupinami na celé vesnici; a jednak sdělované obsahy spoluvytvářejí názorový a morální konsensus a společné povědomí rodiny a vesnických skupin. Samozřejmě, že onen konsensus není naprostý, ale rozrůzněný, a společné povědomí a názory vesnice se víc než v minulém století prostupují s povědomím nadlokálním a celospolečenským.

V prostředí Brumovic se podnes uchoval poměrně bohatý a rozmanitý vypravěčský repertoár, jež trvá v místní paměti a povědomí, rozšiřuje se o nové náměty a látky a ožívá při styku lidí za různých situací. Najdou se tu v různých generacích i vypravěči, kteří onen fond uchovávají a dávají do oběhu. Z toho je patrné, že lidové vyprávění není ani výjimečným jevem, ani pouhým reliktem minulosti, ale že je výrazem aktuálních potřeb a integrální součástí místního společenského a kulturního života; a že lidové

prostředí nemá v současnosti jenom recipující, „spotřebitelský“ postoj a není pouze trpným objektem zábavy a kultury přinášené zvnějšku, nýbrž že se uplatňuje i jako samostatný a tvořivý činitel. Vedle jiných projevů se ona vlastní aktivita promítá taky právě v lidovém vyprávění.

Ukázky vyprávění

Několika málo texty ilustrujeme výklady o vyprávění a vypravěčích v Brumovicích. Vybrali jsme ucelené povídky z nejvýznačnějších okruhů místního podání — pověrečné, místní a historické pověsti, humorky a vyprávění ze života. Pro srovnání zveřejňujeme tři povídky z minulého století podle záznamů J. Herbena (č. 1, 5 a 8). Ostatní texty byly zapsány od několika brumovických vypravěčů v letech 1975 a 1976.

1.

Když jsem já byl malý chlapec, tož říkali tehlová u nás, že aj smrt bála se kolery. Chodila po dědinách v noci a zazpívala lidom, aby jim poradila:

*Cendelija bedrník, od kolery dobrý lík.
Kdo ho bude užívati, ten nebude umirati.
Já ho taky užívám, já nikdá neumírám.*

2.

Moje maminka vyprávěla, když její maminka byla tři měsíce těhotná, že byla na pastvisku a byly tam, dozrávaly durancije. A ona se tak na ně dívala a při tom ju něco štíplo na pravé noze na lýtku a povídá: „Jé, to sú krásné durancije. Jak už krásně zamodrávajú!“ A potom když sem se narodila, tak sem měla na tem pravým lýtku krásnú duranciju, tak jak ju viděli na tom stromě.

3.

Tak už byl takový slabý, nemohl spat a ráno, dyž oni za ním došli, povídajú: „Tato, jak ses vyspal?“ „Ale prej, došel jakési černé chlap k oknu a pořád se na mě díval, nedal mně spat.“ To bylo ale tři dni před smrtí. A na druhý den, tož oni zasej, nebrali to, pravda, to už je jaksí, že to byla halucinace. A povdá: „Zas tu byl. Zas tu byl, ale byl už v seknicí.“ A třetí deň povdá: „Lehl si vedle mě na tú postel.“ A ta byla prázdná, bez peřin, jenom jako v ložnici, no tak bez peřin, protože tam s něma žádné jako nespával, enom se dohlídalo na ně. Povdá: „Lehl si tady vedle mě a dusil mě.“ A navečer potom zemřel.

4.

O všelijakým se vykládalo... Jedenkrát, dyž ešče... to bylo o strašidlách. Dyž umírali lidi, tož se dycky im svázaly palce u noh, no. A včil ta jedna žena, taky ten muž umřel, a tož mu svázali ty palce. A ona včilkej až po tem pohřebě dlúho, víte, v noci í nedál pokój. Dycky se zbudila, enom o něm se to zdávalo. A tož tuze strašný. No tož šla na fáru, na modlení dala, všecko možný, no nic, zas takovej strašnej sen. Tož í potom nekdo poradil, aby šla o půlnoci do kostela. Tož ona šla do toho kostela o půlnoci a došla

teda, jak u nás bývá, ofěra, víte, teda dycky idú všeci ze svičkama. A tož načisto viděla tam všeckých samých tech starých, co před ňu co umřeli. Všeckých ich tam viděla a včil oni všeci šli, už tak byla zmňacknutá, všeci šli na tú ofěru, a tož ona čekala, nešla. A včil naráz šel poslední a skákal o tech nohách:

Já taky za vama, svázanýma nohama.

A tak na ňu hrozil v téj lavici. A na ňu tak tá hrůza šla! Tož až bylo po téj mši, po tej ofěře, tak se zabrala ven, víte, a nekdo í poradil, aby pověsila kabát, co měla, na klučku toho kostela. Tož to tam pověsila a běžela dom. A ráno došla a na cucky prej ten kabát byl roztrhaněj. Nó a potom měla pokój. Už spávala a nic toto.

5.

Věř nebo nevěř, naši stařeček to říkali, že ty kobylské zvony visívaly na naší zvonici. Dyž byly ty prajské vojny za císařovny Marie Terezie, tož jednú zrána všeci lidi odešli do pola; no, jak to bývá v pilnú prácu. A najednú se nepřítel vyvrbí od Hustopečí přes les, bylo jich, až se černali jako kavky. Z tejto strany (ukazoval při tom na jezero) bývali sme dycky dobře skováni. Tož jak ti Prajzi se hrnú z vrchního pola do dědiny, najednú ozvú se zvony z Brumovic, a všeci lidi zdvihnú hlavy od práce. Bože můj! pomyslel si každej, dyť to sú kobylské zvony, a zvonijú u nás? A co nám dávajú znamení? A hned každej nechal všeho a běžel do dědiny. Už toho, pravda, moc neposkovávali, co neměli poskované, ale aspoň byli při domě, aby uhlídali, chraň pánbůh, ohňa, lebo vojáci, tem nejni nikdá co věřit. Dali jim pět jalovic a třicet škopů, a vojáci táhli dál. A milý zvony visijú na starým místě, kde visívaly, a kobylské vrátily se zase do Kobyliho. Lidé nekeří, co dělali pod Světlyma, vyprávěli, jak ty zvony viděli běžet po lúkach. A na půl cestě, pod kuřenčárskou cestú, se potkaly a jeden, ten maličkej z Kobyliho, nemohl se honem vyhnút, zavadil o náš a trochu pukl. Dyž potom zase ty zvony vyměnili, z toho puklýho nebylo nic, dali ho přelit.

6.

No tak mi to taky vykládal stařeček, že tenkrát, tenkrát tech zbojníků bývalo dost, ale to byli takovi lapkové. Tak tenkrát do Veselí se vodil dobytek na trh. Jak koně, tak voli nebo krávy, a tak říkal, že taky šli do toho Veselí na ten trh a to se muselo vyjit hned před půlnocí anebo zvečera, protože se šlo pěšky, ten dobytek se tam vezl a ti lapkové že je přepadávali a ten dobytek jim brali. A jeden, že tam šel taky od nás z Brumovic kupovat zase dobytek a ti lapci ho zatkli na silnici a říkali: „Tak kde, stařečku, kde idete?“ No říká, no věděl, že je zle, ale přece říká: „No sakra, idu kupovat, potřeboval bych volky, párek volků.“ „No tak poďte s nama.“ Tak šel s něma a oni ho zavedli tam do jednoho dvorka. „Vy nám dáte peníze, my vám je schováme.“ No on věděl, že je zle, ale co měl dělat. Tak jim peníze dal a oni pěkně ho zavedli a naráz říkajú: „Tak tady poďte, tady si vyberete volky.“ Tak si vybral, vzal si hned, který mu napadlo, hned zkraje a vyprovodili ho, aby šel dom. A peníze si necháli. A oni ho zatím zavedli do nějakýho budto státního nebo nějakýho toho statku, tam prý voly ukradli a dali mu jich, a ten šel. Takže to byli ešče dost dobří lapkové.

7.

(O císaři Josefovi) Tak jednú jel s koňmi, s kočárem, a zastavil se u jednoho sedláka, kerej sadil právě jabloně. A tak on se ptal, co sadí. No tak řekl, že jabloně. „Jejda, příteli, to mě těší, že to sadíte, že se staráte jaksi o ty stromy, aby to bylo zasej doplněný, co uhýne. A prosil bych vás, až to zarodí, ty jabka, tak mně přivezte ochutnat do Vídně.“ Řiká: „No to mě tam nepustí.“ Císař Josef: „Né, enom se odvolejte na mě!“ A tož skutečně asi za pět roků navázal jich do šátku, pěkných červených jablíček panenských, a jel do toho Vídně. Tam ho nechceli pustit. Viděli sedláka, boty měl přes rameno, aby jich ušetřil. Jindá se tak choďovalo. Tak no a že kde se tam cpe na hrad. Copak to? No a tak on říká: „Já su pozvanej k císařovi.“ „No prej běžte.“

No tak ho přivedli, tak ho zavolal k sobě do tej komnaty, tam do toho přijímacího

salonu, tak on mu říká: „Vaše výsosti, tady vám nesu ochutnat ty jabka, co se urodily z tech stromků.“ No tak dobrý, tak sedlák mu je nabídl a on se zrovna do toho zakúsl. Sedlák si vzal taky jabko a začal ho utírat kapesníkem. A on říká: „No safra, vy si ho utíráte, dyť já myslím, že to jabko je ze stromu.“ On říká: „No ja, šak je u silnice a doví, co na to sedne. Tak to je zvyk.“ „Tak to ste mě poučil o jedné věci. Já sem loto neznal.“ „Pré, no tak to je dycky dobře si to opláchnút anebo utíť.“

Už tenkrát lidi věděli, že sú na tem různý nemoci nebo takový svinstvo.

8.

Tož sme vám jeli ze Dvorka. Vezl sem neco za súseda Bernátka do Hodonína s panskýma volkama. Jeda nazpátky, potkám u Čejča panáčka, kde se cesty sbíhajú, a že abych jich svezl. „Co bych nesvezl,“ povídám. „Ešli se nehaňbíte enom, že mosíte na takovej příče?“ Dyž sme přijížděli k rybníku na hráz, volí pořád se srážijú na hajs do rybníka. „Čále, čále,“ křičim na ně. Volí nic. „Potvory sakramensky, zatraceny, mrchavy, čále, čále, lebo vás...“ Volí trochu poslechli. Velebnej povídajú: „Mikulášku, prosím tě, udělej mi neco kvůli, neklej.“ Rku: „Velebný pane, šak v mým domě klet neuslyší. Ale ta panská pagáž ináč neposlechne.“ Vtém vám, brášku, volky zahnú tak prudko k vodě, že panáček zbledli a zakřikli: „No, Mikulášku, Mikulášku, prosím tě, dej pozor!“ Volám, řežu bičem a panáček ke mně: „Mikulášku, radši klej, hodně klej — utopíme se!“

Dyž mne potom panáček měli potkat, už se zdaleka čúřili...

9.

(O Štorke Hanákovi) Tak pan farář jednu došel, oni byli taková, na setkání si povprávěli. Nevím, jak se jmenoval, esí Novák, tech farářů moja má v seznamu všeckých, tak ale sto padesát roků. Tož jak se jmenoval tento, přítel toho Hanáka, tak si nepamatuju. Ale fakt to je a pravda taky. Povídá temu Hanákovi: „Představte si, ten náš Punťa stone. Nežere.“ Hanák teda, jak oni to uměli, povídali: „Však já vám ho vyléčím.“ „Vážně? Vy přece mně nevyléčíte psa, když skoro tři dni nežere.“ „Dejte mně ho, já vám ho vyléčím. Za tři dni bude žrat, ani ho neuživíte, jak bude žrat.“ Pan farář došli dom, povídajú to kuchařce. „No pravda, bylo by to škoda, kdyby umřel a kdyby stonál psiček. Tož my ho dáme na léčení.“

Za chvílu došli Hanák na faru: „Velebný pane, dejte mně toho psa, já vám ho vyléčím, nebojte se.“ „Pane Hanák, když mně ho vyléčíte, opravdu se vám dobře odměníme, dobře se vám odměníme, ale věřte nám.“ No tož na tem otomaně Hanák drap toho Alíka do náruči, donesli dom. Za chvílu došla kuchařka, ve třech hrncích dobrého jídla. „Ať ten pes jenom se má u vás dobře, a aji vám ešče donesu jídlo, s babičku ať se máte dobře taky.“ Nosili tam psovi žrádlo a oni s babičku se měli tuze dobře taky. Ale psa zavřeli do sklepa a aby nemohl ven, tož ešče zavřeli dveřa klackem, no a dobře mu tam bylo, psovi. Trochu zima.

A druhej deň už ščekal a škrabal na dveřa, měl hlad. Povídá: „Nic se neboj, psičku, za chvílu, za chvílu, za chvílu ti doneseme, nic se neboj.“ Kuchařka donesla a oni se s babičku najedli. A psiček už tedý třetí deň začal hrabat pod futro. Už měl hlad. Čtvrtej deň už pes teda to nemohl vydržet, škrabal, ščekal, plakal, nařikal. Franc povídajú: „Tak, dobrý je to!“ Otevřeli, pes vyletěl, taktak že ho chytli do náruči, zanesli na faru. A pes ani na otoman nevyškočil, zrovna na ty talířky a vylizoval ešče tři dni starý žrádlo. Všecko sežrál, vylizoval pes. A Hanák povídá: „Tak, velebný pane, podívejte se, jak sem vám ho vyléčil.“ „Tak ešče máte tady nejakou korunu.“

A pěkně ešče jim dala kuchařka nejakaj ten oběd a měli se dobře.

10.

(O strýčovi Kňúrovi) Tak si koupili ten benzinovej motór. Povídajú: „Frantiku, včil se nám, Frantiku, povede! Koně máme, mlátičku máme, motor máme, budem mlátit.“

Nanosili plnou stodolu a ten, kdo jim předával ten motor, tož jich to naučil pušcat. No ale to žádný tak nepochopí, tak kdo jim to zprostedkoval, ten kup a předávání, no

tak jich naučil to púšcat. Tož se jim to podařilo. No, on odejěl a oni chceli mlátit. No, a: „Jak, Frantiku, včil na to, aby to šlo? Frantiku, jak na to?“ Tož furt s tim natáčeli, nahazovali to, a motor ne a ne chytnout. Babička měli už nasmažených koblihů na snídani a už chystali na oběd. A motor ne a ne jít. Babička povídajú: „No bóže, chlapci, tož jak to bude? Najatý máme, navařený máme, motor nejde. Máte tam benzín?“ Stařa se podívá na Frantika a povídá: „Frantiku, Frantiku, tak tys tam ten benzín nedál! Pravda? Nedals ho tam, pravda? Benzín jsi tam nedal? No, vidíš to. Tak. Tak tam dáme benzín a, maminko, pojede to.“

Bylo půl dvanáctej a babička povídá: „No tak, chlapci, podívejte se, je půl dvanáctej, už to nestojí za to, včil do oběda. Poobědváme a potom po obědě už to pojede.“ No tak dobře, ano. Potom po obědě už jak odpolední směna. „Tak, benzín tam dáme, Frantiku, nahod to. Dobrý, a jedem!“ Ale mlátili myslím do tej svačiny tak. Zkrátka a dobře, motor šel. Mlátili, pěkně to šlo. Včil babička povídajú: „Chlapci, svačina!“ „Frantiku, to já rád slyším, svačina bude. Zastav to!“ No ja, ale oni nevěděli, jak to zastavit. Mašina šla, motor šel. Jak prej teda zastavit? „Zavolaj babičku!“ No, babička než došli, tož se začali ti dvě domlúvat. Frantik se stařou se domlúvali. Stařa povídajú: „Frantiku, Frantiku, já ti neco řeknu. To jináč nepůjde. Když to kolo dostalo ten švunk, tak se to točí, jak to dělá čik čik čik čik, tak víš co? Ty tam hodiš do toho žebř a ono se to zastavi.“ A Frantik povídá: „No, tatinku, ano. To máte pravdu. To máte pravdu.“ Stařa se podívali na toho syna. „Ale, Frantiku, ne, Frantiku, to ne, toho je škoda, kdyby se neco stalo, Frantiku, ne. Zavoláme na to babičku. Babička nám pomůže.“

Ale než došli babička, stařa si to teda rozmysleli a povídali: „Frantiku, neboj se. Žádná škoda se nestane, ani ti to nic — hoď tam ten žebř!“ Frantik jak ho tam hodil, ten žebř, pravda tou setrvačností se to dělo, Frantik ho držěl ešče, a jak ho to vyhodilo, tož ho to hodilo ale štyry metry do plev ztamodsud. A v tech plevách Frantik jenom nohama. „Frantiku, Frantiku, pojď sem, pojď sem, pojď sem, pojď sem! Drž mně ten žebř, já ho nevytáhnu.“

11.

A jednu nám vykládali, jak dyž slúžili v tech Hustopečích, tak tam byla odvodní komise. A ten sedlák, co u něho slúžili, tak ten byl myslím radním, tak zapřáhl koně a jel pro tu odvodní komis na nádraží a odvezl jich tam zasej do tej budovy, a včil tech chlapců odváděli. Ale prej je to tak mrzelo, že všeci byli vojákama, a mně říkali Silný Francek, Štorke Franc, a já vojákem nebudu? Tož povídám: Počkej! Šak až ten pan major to odbyl všecko, tak došel za mnú, došel sem za ním a říká: „Pane majore, mám k vám jednu prosbu.“ „No, co máte, Franc?“ „Vite, já sem nebyl vojákem a já bych byl strašně rád, kdybych vojákem mohl být a třeba u dragúnů, u koní.“ On říká: „No tak počkejte, podte sem, svléknite se.“ Prohlíd si mě, povídá, poklepal mně na ramena: „No, Franc, ste moc malej, míru nemáte, ale to by nevadilo, ale máte strašně křivý nohy. Tak vojákem nemožete být.“ No, to sem musel uznat, ale že pré, ale to mě mrzelo do smrti, že sem nebyl vojákem.

12.

No, pálívala se slivovica doma, načerno. No, tak zavolali tech svojech kamarádů. No tak: „Francu, dondí, ty Jozef taky, budem pálit.“ No, páčila se čistá trnkovica, cukr se tenkrát nepřidával, tak to tak neteklo. No a tak sedělo jich tam pět šest a jak to začalo kapat, tak to stačili pit. A skončilo, bylo ráno, že pré: „No ježíšmarja, tak sme to vy-chlastali a co ešče bysme si zavdali?“ No že pré: „Mám tam staré trochu, litr.“

Tož si donesli ešče staré slivovice a vypili tú.

13.

Dyž sme slyšeli, že se fronta blíží, tak my s bratrem sme měli — tady je tak zvaná Hluboká cesta, to bylo vymletý už od vody tak a pod našima vinohradama. Tak to bylo hluboký tak asi myslím čtyři metry ten průjezd a už tam tikávala jenom voda. A nad

tím byla cesta normální druhá. Tak sme si tam domluvili, že si tam uděláme takovej bungr. Tak sme tam chodívali a vydlabali sme tam skutečně sklep, takovej vchod a pod tím břehem sme udělali takovej čtyřmetrověj krát dvaapůl metru sklep v tem břehu. A tam viselo to trní všelijaký, bodláčí a agátí, a tak sme to zamaskovali, ty dveře byly sklápěcí, tak sme udělali takovej rám, na to sme ešče dali taky drny a pak se to sklopilo, to se dalo jenom zdvihnut tak a bylo to tak kus od zemi.

Tak sme se tam nastěhovali. Potom dyž došli první tady Němci, na ústupu jak byli, tak říkali, že už Rusi idú za nima, a tak my sme se nastěhovali. Tož sme měli kluka čtyřletýho a manželka a dědeček povídá: „Já budu doma. Máme krávy, tož pré já nikde nepudu. Ať to dopadne jak chce. Přežil sem první světovou válku, snad přežiju aji tady.“ Tak zostali doma a my sme tam šli a pravda, taky ze dvóma děčkama. No a celkem nás tam, aji tech druhých, co neměli nic, tak nás tam bylo ale štrnást. No a zavřeli sme to a na noc sme to měli zaklopený. Ráno sme to pomali pootevřeli, poněvadž sme slyšeli, že nám ty tanky jezdijú po tej cestě nad nama a už dobývali Brumovice. To bylo z patnáctýho na šestnáctý duben a dycky ten tank vyjel tým vinohradem, to byl jižní svah... Tak vyjel a přijel sem na ty Brumovice na Němce, a zasej tu byl zpátky, tak sem slyšel, jak to hukoce.

No a ráno to tak utichlo trochu, tak sme zdvihli poklop a nahlížíme tak tú cestú na obě strany tím úvozem. A naráz na kraji tam vidíme nějaký auto nákladní. Podíváme se a říkáme: „To sú Rusi.“ A šli sme za něma. Oni na nás teda: „Zdvihnút ruky.“ No tak sme zdvihli ruky, oni nás prohledali a říkajú, co tady děláme? „My sme tady v krytě, ve sklepě.“ „A kdeže?“ Povídáme: „No tady kousek dál.“ Že oni to prostředí prohledali, a nenašli nic. Tak abysme jim to — byl to jeden poručík a asi dvanáct mladých chlapců, takových dvacetiletých, šikovných. No tak včilkaj sme šli. A takových padesát metrú a tak se to zatáčelo. No a teď viděli, že naše ženský tam vykukovaly z teho ven a tak —: „No tototo, že pré? Kdo nám to dělal že pré, takovej kryt? Že prej, my sme tady měli průzkum a o ničem nevíme.“